БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ИЮНЬ 26
ЧЕТВЕРГ
№ 148 (7994).

Өртээ 2 көп.

БИСТИҢ НИИТИЛЕЛИВИСТИҢ МУРНАКЧЫ КҮЖҮ

„Правданың" июнь 24-те мурнуку чүүлү

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру — төөгүлүг хүн улам чоокшулап олурар. Пролетар революциязының өлүм чок генийи — Ленинниң өндүр улуг алдары, ооң идеяларының улам тиилеп турар күчүзү делегейге хүннүң-не улам чырык, тодаргай көстүп турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының мындаа Москвага доозулган Чөвүлел хуралы миллион-миллион кижилерге дайынчы мындыг кыйгырыгны ынчангаш баралгаткан:

— Делегейни революсчу ёзу-биле чаартыр дээш демиселге ленинизмниң тугун улам бедик көдүрээлиңер!

— Ленинизм делгерезин!

Совет кижилер алдарлыг ол хүнге белеткенмишаан, ленинчи партияның удуртулгазы-биле бүдүрген чаагай үүлеши бүрүнү-биле үнелээринче, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседири дээш, коммунистиг тургузуушкуннуң чаа-чаа чедиишкиннери дээш бүгү улустуң демиселиниң херээнге төлептиг үлүг-хуузуну киирерипче чүткүлүн салып, Төрээн чуртунуң амыдыралын улам кичээңгейлиг өөренип көрүп турар. «Амыдыралды Ленинниң ёзугаар тургузуп турар бис» деп сорук киирикчи сөстерни чүректиң ханызындан чоргаараалдыг чугаалап турар.

«Правданың» дүүн үнген дугаары сорук киирер ол сөстер-биле парлаттынып эгелээн. Ооң материалдары коммунизм дээш демиселге совет ниитилелдиң мурнакчы күжү — ажылчын аңгының төлээлекчилериниң дугайын чугаалаан. Владимир Ильичиниң эң баштай парлаттынган номундан дыңналып үнген, Ленинниң мынча дээн ачылыг сөстерин чүгле «Правданың» ол дугаарының эвес, харын аңаа хамаарышкан эгелиг кылдыр парлаттынар бүгү чүүлдерниң эге тайылбыры кылдыр база чугаалаксаар-дыр бис:

«Социал-демократтар боттарының бүгү кичээңгейин, бүгү ажыл-чорудулгазын шынап-ла ажылчыннарның аңгызынга баралгадып турар. Ооң мурнакчы төлээлекчилери эртемниг социализмниң идеяларын, орус ажылчынның төөгүлүг ролюнуң дугайында идеяны шиңгээдип алырга, ол идеялар калбаа-биле нептерээш, ажылчыннарның башка-башка экономика дайынын медерелдиг аңгы демисели кылдыр чаартыр, быжыг организациялар ажылчыннарның ортузунга тургустунарга, орус ажылчын демократтыг бүгү элементилерин баштап үнгеш, абсолютизмни дүжүр октаар болгаш орус пролетариатты (бүгү чурттарның пролетариады-биле катай) тиилекчи коммунистиг революцияже ПОЛИТИКТИГ АЖЫК ДЕМИСЕЛДИҢ ДОРТ ОРУУНЧЕ баштап алгаш чоруптар».

Эртем ёзугаар үндезилеттинген, ол өттүр көрүүшкүннүң херек кырынга боттаны бергенинден бээр чартык чүс чыл ажыг үе эрткен. Бистиң ажылчын аңгывыс ленинчи идеяларның кызаңнаашкын оттарындан ниитилелди революсчу ёзу-биле чаартырының чалбыыжын кывыскаш, В. И. Ленинниң тургускан партиязының удуртулгазы-биле Улуг Октябрьның тиилелгези дээш демиселге кол күш болу берген. Бүгү улустуң дайынчы авангарды — ажылчын аңгы Совет күрүнениң тургузуушкунунуң бүгү үе-чадаларынга марксизм-ленинизмниң чырыдып берген оруунга бодунуң партиязын чайгылыш чок эдерип келген болгаш эдерип-даа турар. Чуртту индустриализастаарының болгаш кодээ ажыл-агыйны коллективизастаарының ленинчи программазын боттандырарынга, бистиң революсчу улуг чаалап алышкыннарывысты камгалаарынга, коммунистиг ниитилелди тургузарынга ооң шылгаралдары кажан-даа уттундурбас. Совет ажылчыннар демисел биле күш-ажыл фронтуларының эң харысалгалыг участоктарынга кезээде хамыкты мурнай туржуп келген. Бистиң маадыр ажылчын аңгывыс бөгүн коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының сорулгаларын шиитпирлээринге, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының мурнунга ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң интернационалчы хүлээлгезин боттандырарынга мурнакчы рольдуг.

Чурттуң салым-чолу — кижилерниң салым-чолунда; чурттуң күжү — ооң оолдар, кыстарының күжүнде; чурттуң аас-кежии — ооң улузунуң аас-кежиинде. Ленинградтың ажылчын салгакчыларының бирээзи — Киров заводунда Промаховтарның өг-бүлезиниң амыдыралын, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын «Правданың» парлап турар материалдарында база катап чугаалаан. Ындыг салгакчылар бистиң ажылчын аңгывыстың төөгүлүг оруун, ооң алдарлыг чаңчылдарын болгаш ам бүдүрүп турар чаагай үүлезин тодаргай көргүскен. Владимир Ильич бодунуң ажылчыннар-биле найыралынга чоргаарланып, оларның аажок улуг идепкейлиин магадап, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга оларның эрес-шудургузун бедик-биле үнелеп чораан. Ильичиниң чагыгларынга ханызы-биле шынчы кылдыр партияга кижизиттирген, бистиң совет Ада-чуртувустуң ажылчыннары бистиң хүннеривисте бодунуң ажылчын аңгызының революсчу чаагай чаңчылдарын уламчылап, улам хөгжүдүп турар. Олар совет кижилерге коммунистиг бүзүрелдиң, чогаадыкчы сорук кириишкинниң үлегери, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири болгаш ленинчи юбилейни төлептиг уткууру дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнакчы күжү болуп турар.

СЭКП-ниң Программазында коммунизм тургузуушкунун калбартырының тургустунган сорулгаларын колхозчу тараачын чон, интеллигенция-биле кады партияның удуртулгазы-биле чедиишкинниг шиитпирлеп турар бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIII съездизи бедик-биле үнелээн. Улуг эчис сорулгаже орукка бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдези-биле чергелештир ажылчын аңгының чогаадыкчы ролю улам улгадып турар. Ам эртем-техниктиг революцияның үезинде болгаш экономика реформазын боттандырып турда, эртем-техниктиг шалыпкын депшилгеге үндезилээш, бүдүрүлгени бүгү хемчеглер-биле улам чогумчалыг болдурары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери ооң ажыл-чорудулгазының эң чугула сорулгазы болу берген.

Амгы үениң совет ажылчыны — чүүл-бүрү делгем билиглерлиг кижи, бедик идейлиг мөзү биле ажыл-ишчи мергежил ооң чедиишкиннеринде тудуш холбаалыг. Патриоттуг сагыш-сеткилди, аңгы талазы-биле бедик медерелди удуртулга болдурган миллион-миллион совет ажылчыннар дидим чогаадыкчы ажыл-ишти кылып, боттарының күш-ажылының төөгүлүг ужур-дузалыын ханы билирин тодаргай көргүзүп турар. Олар продукция бүдүрүп үндүрерин калбартыры болгаш ооң шынарын бедидери, чаа күчү-шыдалдарны шиңгээдип алыры, камналгалыг болуру дээш шудургу демисежип турар.

Экономика — коммунизм дээш демиселдиң кол фронтузу. Совет ажылчыннар беш чыл планнарын күүседиринге, чурттуң политиктиг, экономика болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглаарынга бүгү күжүн бербишаан, делегей социализминиң, бүгү революсчу болгаш хостакчы шимчээшкинниң эрге-ажыктары-биле ол база дүгжүр деп чүвени эки медереп билип турар. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы ажылчын аңгы делегей коммунистериниң Москвага болган шуулганынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында илергейлеттинген Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының туружун, тайбыңның, национал хамаарышпас чоруктуң, социал депшилгениң, демократия биле социализмниң херээнге төөгүлүг ужур-дузалыг ол Чөвүлел хуралдың документилерин бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле кады чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүг деп санап турар. Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселди ленинчи партияның удуртулгазы-биле туюлунга чедир тиилелгелиг доозар деп бистиң ажылчын аңгывыстың, бүгү улузувустуң ылап шиитпирлиин бистиң чуртувуста улам хөй чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуп турар. Ол орукка совет кижилерни Владимир Ильичиниң мынча дээн сөстери сорук киирип турар:

— Ажылчыннарның болгаш ажылчын херектиң делегейге чайлаш чок тиилээринге бүзүрелди ажылчын, ажылчы массаның шак ол быжыг бүзүрелинден бүгү коммунистер-биле бир дөмей ап турар мен.

Эш П. С. Босенкога Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыяалыг болганы дээш медицина албанының капитаны эш Пётр Сергеевич БОСЕНКОГА Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың июнь 23.

* * *

Кызымак ажылы дээш шаңнал

Кадык камгалалының талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму ИХМ-ниң санитар албанының медицина сестразы Мария Александровна ГОРЕВАНЫ, ИХМ-ниң санитар албанының эмчизи Елизавета Лукьяновна СКАКУННУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

* * *

Тарылганың түңнел медээзи

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын бүгү культураларны 325 муң 491 гектарга чажып тараан, азы планны 101,7 хуу күүсеткен. Ол болза арткен чылдыындан 2614 га хөй болганы ол.

Ам районнар талазы-биле ап көрээлиңер (хуу-биле):

РАЙОННАР	БҮГҮ КУЛЬТУРАЛАР
Бай-Тайга	100,6
Барыын-Хемчик	102,2
Өвүр	97,9
Чөөн-Хемчик	98,5
Улуг-Хем	103,6
Таңды	103,2
Бии-Хем	101,4
Тожу	100,0
Каа-Хем	100,4
Тес-Хем	100,9
Эрзин	100,4
Кызыл хоорай Соведи	103,9
Республика	**101,7**

Ооң иштинде тус-тус культураларның тарылга планының күүселдезин ап көөрге: тараа болгаш тараа бобы культуралары —101,9, кызыл-тас—103,3, кукуруза— 102,2, картофель — 101,6, ногаалар —91,8 хуу күүсеттинген.

* * *

КАРА-ХААКТА

«Кара-Хаак» совхозтуң төп кыргылда пунктузунда үжен хачылыг агрегат ажылдап, хол хачылыг звено база кыргып турар. Ол ышкаш бизекчилер, эдикчилер агрегаттың үзүктел чок ажылын хандырып турар.

Ниитизи-биле 1520 ажыг хойну кыргып, баш бүрүзүнге онааштыр 3 кг дүктү алган. Кыргыттынган хойларның чуулдазын удур чорудуп турар.

З. БҮРҮҢНЕЙ.

* * *

Кайгамчык уран мергежил

Тыва литератураның, уран чүүлдүң декадазы Якутияда чоруп тур
1969

Тываның хөгжүм-шии театрының болгаш Москваның күрүне циригиниң тыва бөлүүнүң артистериниң каттышкан улуг концертиниң дугайын «Социалистиг Якутия» солун «Кайгамчык уран мергежил» деп эгениң адаанга беш хүн улаштыр чырыдып келген. Ол-ла солуннуң корреспондентизи Л. Вехин бодунуң корреспонденциязында мынчаар бижээн: «Мунзук ашак-ка—» ырлап турда кайгамчык-ла-дыр». Ырларның баштайгы купледи-биле артистерниң, көрүкчүлерниң аразында быжыг харылзаа тургустуна бээр. Көрүкчүлер ырның сөзүн билбес-даа болза ону аажок сонуурган, тыва ырларның кончуг байлакшылдыын, аянныг чаражын магадай бээр. Ынчангаш Мунзуктарның номер бүрүзү-ле диңмиттиг адыш часкаашкынны болдуруп турар.

Ёзулуг уран чүүлде национал азы дыл талазы-биле кижиге билдинмес дээр чүве турбас. Ёзулуг талант кижиниң чүрээнче кирер орукту дораан-на тып алтар, сеткил-сагышты хайныктырыптар. Тыва артистерниң Якутияда көргүзүп турар концерттери шак-ла ындыг.

Якут көрүкчүлер улустуң ыраажызы Николай Өлзей-оолдуң, талантылыг аныяк ыраажы Өшкү-Саар Таспаанчык оларның талантызын магадап турар. Тываның хөгжүм-шии театрының артизи Сергей Монгуштуң «Сөөлгү хам» деп танцыны күүсеткенин үр-ле утпастар.

Концерттер жанр талазы-биле янзы-бүрү болгаш аянныг. Ырлар, танцылар, уран номчулга солун цирк көргүзүглери-биле аралажып турар. Максим Дакпайның сыгыды база-да улуг сонуургалды болдурган.

...Тыва артистерниң концерти композиция талазы-биле кончуг таарыштыр, чедиишкинниг тургустунган, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлдүң кайгамчык уран мергежилдиг көргүзүглериниң онзагай хевирлери болу берген».

* * *

ЯКУТСК. (Телефон-биле). Тыва чогаалчылар Степан Сарыг-оол, Юрий Күнзегеш база даштан чонуп чогаадыр уран-шевер мастер Хертек Хуна олар Якут АССР-ниң Ленинск районун үш хүн кезип, чон-биле ужурашкан. Оларны Якутияның Чогаалчылар эвилелиниң даргазы Семен Данилов үдеп чораан. Аалчылар үш совхозка барган, кодээ ажыл агыйның ишчилери оларны кайгамчык уткуп ап, солун ужуражылгаларны кылган.

Тыва уран чүүлдүң болгаш литератураның чогаалчы Олег Саган-оолга удурткан бир бөлүүн Сунтар районнуң ажылчы чону кады төрээн акылары ышкаш уткуп-хүлээп алган. Район төвүнге хөй кижи киржикчилиг митингиге чүве чугаалап, сөс солушкан. Районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери аалчыларга концерт көргүскен.

Дүүн Тываның хөгжүм-шии театрының артистери Виктор Көк-оолдуң «Хайыран-бот» деп шиизин көргүскен. Шиини чон аажок сонуургаан, шии төнген соонда көрүкчүлер артистерге чечектерни тутсуп, адыш часкаашкыны үр-ле диңмиреп турган.

«Чечек» ансамбль районнар кезиирин үргүлчүлевишаан.

Москваның күрүне циригиниң тыва бөлүүнүң артистери бөгүн, июнь 26-да Якутиядан ужуп үнүп, төрээн Тывазынче чоруптар.

Бүдүн чартык норма

Сиген шөлүнден

Кышкы харның эрээн суу, май айда болгаш июньнуң эгезинде болгулаан чаашкыннар хөрзүнге сиңип, оът-сигенниң дүрген үнеринге таарымчалыг болган. Ылаңгыя ховуларның ыйгыл, ий чоога черлеринде пырей болгаш өске-даа оъттар эки үнген. Оларны амдан шык турда, кезип алыр болза, малга хоолулуг болур болгай.

«Көк-Тей» совхозтуң тарылга шөлдериниң тарыттынмаан чоога, ыйгыл, ий черлеринде чайгаар үнген оъш-сиген бо чылын элбек. Совхозтуң дирекциязы мал чеминиң ол курлавырын чогуур өйүнде ажаап алыр деп шын шиитпирлээн. Совхозта үш хову-трактор бригадаларының бирээзин амгы үеде мал чемнери белеткээр, а өскелери дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди чорудар кылдыр тургускан. Мал чемнери белеткээр № 2 бригада комбайн-биле ховунуң пырей оъдун июнь 18-те кезип кирген. Комбайн-биле тавычалай кескен хову черниң сигенин ол дораан-на прессподборщик-биле бөлдүрүп, прессетеп шараш, совхозтуң сүт-бараан фермазынга эккеп, чыып, сараатап турар.

Механизатор Петр Кочков дөрт хүн иштинде СК-3 комбайн-биле 138 га черниң сигенин кескен, азы хүнде бүдүн чартыктан ажыг норманы күүседип келген. Хову черниң сигенин комбайн-биле кезериниң артык ажыктыын П. Кочков мынчаар тайылбырлады:

— Тракторнуң сиген кестирер машиназынга бодаарга, комбайн оранчок калбарты алыр болгаш сигенни тавычалай кезер, ол тавычаны бөлүп алыры элтиг, чидириг чок болур, а сиген кезер машина тавычалавас, калбарты кезип каар болгай. Ынчаар кескен тарамык сигенни бөлүп алыры берге, деңкезии черге чыдып калыр. Комбайн-биле хүнде 21 ганы кезер, а сиген кезер машина-биле болза хүнде 5—8 гадан эртпес болгай.

Сиген кезилдезинде амдызында ийи комбайн ажылдап турар. Он шаа хонукта мындыг изиг кааң хүннер турар болза, хову черниң сигени сөөктелип када бээр, ындыг сиген малга хоолулуг эвес болур, көк шык турда кезип алырга эки. Ынчангаш эртен 8 шактан кежээ имир дүшкүже чедир ажылдап, норманы ажыр күүседип турарын Петр Александрович чугаалавышаан, ам-даа күштүг немээр дугайында совхозтуң дирекциязы дарый хемчег алыр болзаа чогуур—деп демдеглеп кагды.

Совхоз бо чылын 500 га шык черниң сигенин, ховунуң 200 га пырей оъдун, чаңгыс чылдыг тарымал сигенни ажаап алыр планныг. Ам хову черниң пырей болгаш өске-даа сигенин 200 эвес, 500 га чедир кезер деп шиитпирлээн.

Л. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: П. Кочковтуң комбайн-биле сиген кестирип турары.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Дүжүт ажаап алыр үе келген

Бойдустуң чамдык үелерде чедир бүдүрбейн барган иштерин чай четчелеп бере берген. Россия оргулажының оът-сигени өзүлдениң чогуур деңнелин чедип ап эгелээн. Ам тараа-быдааның үнүп турар байдалы кандыгыл?

Күзүн чашкан тарааның өзүп үнүп турары чогуур деңнелинге чоокшулай берген. Прибалтикада, Белоруссияда, кара хөрзүннүг эвес куржагының төп областарында көк тараа баш тырта берген. Ол девискээрниң мурнуу талазында күзүн чашкан тараа чаагай үнүп, Соңгу Кавказта кызыл-тас чемнели берген.

Бистиң Чөөн чүкте делгем тараалаң оранывыс — Барыын Сибирьде болгаш Казахстанның Соңгу талазында хөрзүннүң өл-шыгы тарааның чаагай өзүп үнеринге бүрүн четчир. Июньнуң чылыг хүннери тарааның өзүп үнерин улам дүргедеткен. Бо айның ортаа үезинде кур черниң хөй-хөй районнарынга болгаш Ортаа Уралга кошкак доңаттар болган-на харын. Ынчалзажок кызыл-таска олар хора чедирбээн, кырлыг-кара биле картофельге таарымча чок болган.

Бистиң чуртувустуң ховуларынга июнь — чүүл-бүрү салдарлыг ай болган: сиген тарыыры дооступ, ооң тарылга шөлдерин ажаары түлүктеп турар, дүжүт ажаап алыры эгелей берген. Соңгу Кавказта күзүн тараан көк-тараа быжа берген. Ортаа Азияда, Закавказьеде, Крымда тараа кезилдези эгелээн. Дүжүт ажаап алыр ажыл чайын база түлүктеп турар.

(СЭТА).

Чайгы семиртилге

Бистиң республиканың байдалдарынга малды чайгы үеде озарладып семиртири колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннарының эң чугула херээ болур. Бо ажылга баш удур белеткенип, ону организастыг чорудар херек.

Бо чугула ажылды республиканың ажыл-агыйларында канчаар чорудуп турарын чамдык районнарның улусчу контролёрлары хынап көрген. Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхоз малдың чайгы семиртилгезин организастыг чоруткан. Ол колхоз күрүнеге 160 тонна эът садар планныг. Ону күүседири-биле боттуг хемчеглерни колхоз баштаар чери ажылдап кылган. Садар малдарны тус-тус коданнарга аңгылап үскеш, оларны семиртири-биле эки оъттуг чайлагларже үндүрген. Ам семиртилгеде 190 баш улуг бода мал, 503 баш хой, өшкү, 171 баш хаван болгаш 53 баш чылгы мал туруп турар.

Семиртилгеде турар малдарга чер оъдундан аңгыда, немелде чемни чайгы үеде база берип турар. Садар малды эки семиртири-биле эң-не дуржулгалыг малчыннарга кадарткан. Олар кададын таарыштырып, хүнде үштен эвээш эвес суггарып турар.

Ол колхозтуң Шаныда бода мал кадарчызы А. Воронов семиртилгени эки чорудуп турар. Ооң кадарган инектери чүгле майның дургузунда безин хүнде-ле 400 грамм деңзини немеп турган. Июньда оон-даа бедип турар.

Ол ышкаш малдың чайгы семиртилгезин «Өөк», «Бурунгаар», «УТКА 25 чылы», «Тес-Хем» совхозтарда болгаш Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Тандының «Революцияның чалбыыжы», Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозтарда эки чорудуп турар. Ында улусчу контролёрлар мал семиртилгезиниң талазы-биле хемчеглерниң күүселдезин доктаамал хыналдага алган. Илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин дораан ап турар.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары бо чугула ажылга кичээңгей салбайн турарын демдеглээр херек. Сөөлгү үеде чоруткан хыналдадан илерээни-биле алырга, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда мал семиртилгезин багай организастаан болуп турар. Ол колхоз 190 тонна эът дужаар планныг. Ынчаарга ону кандыг болдурар аргалар-биле күүседирин колхоз баштаар черинге чугаалажып көрбээн. Эът планынга дужаар малды тускай коданнар кылдыр үспээн. Семиртир деп азырап турар хаваннарынга немелде чем безин бербейн турар.

Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта мал семиртилгезиниң байдалы кончуг багай. Ол ажыл-агыйның күрүнеге дужаары-биле кыштадыр тургузу азырап келген 60 баш инектерин Самагалдайның мал хүлээп алыр черинге чоокта чаа эккээрге, шуптузу ортумактан куду деңгилгелиг болганы-биле хүлээп албаан болгаш чедир семиртири-биле дедир чоруткан. Ол чүл дээрге, ук ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери малдың чайгы семиртилгезинге сагыш салбаанын айтып турар-дыр. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде, инектерге хөй чемни чарыгдап турза-даа, немелде деңзи алдынмаан, харын-даа ажык чок чарыгдал үнген.

Мал семиртилгези-биле байдал «Күш-ажылдың хостуу», «Шекпээр» совхозтарда болгаш Өвүрнүң «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Бии-Хемниң «Хадын» колхозтарында база-ла ындыг болуп турар.

Малды чайгы үеде мергежилдиг семиртир чорук эът бүдүрүлгезин көвүдедириниң үндезини дээрзин ажыл-агыйларның удуртукчулары утпас херек.

А. СОТПА.

МОСКВАНЫҢ СТУДЕНТИЛЕРИ БИСТЕ

Улуг Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваның дээди өөредилге черлериниң студентилериниң бистиң республикага чайын кээп, улус ажыл-агыйы, культура талазы-биле улуг тудугларга ажылдап турары чаңчыл болу берген. Бо чылын беш институттуң: Москваның улустар аразының харылзааларының, нес-таавының, аъш-чем үлетпүрүнүң талазы-биле технологтуг институттарының, авто-орук болгаш ужар-чүүл-техниктиг институттарның студентилери келген. Пензаның технологтуг институдунуң студентилери база келген. Бистиң республиканың тудугларынга ниитизи-биле 1250 ажыг студентилер кээп, ийи ай дургузунда ажылдаар.

Оларның хөй нурузу «Тыва дагдүгү», «Тывакобальт» комбинаттарының болгаш тудугнуң өске-даа черлеринге ажылдаарлар. Ылаңгыя Москваның авто-тудуг институдунуң студентилери 1967 болгаш 1968 чылдарда биске кээп, Ак-Довурак — Абаза аразының тудуунга ажылдап тургаш, эки үлегерин көргүскеннер.

Дүүн Кызылдың чаңчыл болган чыскаалдар, митингилер болур шөлүнге байырлалдыг шимчи турган. Индирде — республиканың партия, совет, комсомол организацияларының удуртукчулары, тудуг организацияларының төлээлекчилери, шөлде — чон. Москваның авто-орук институдунуң Тываның тудугларынга ажылдаары-биле келген студентилерин уткаан митинг аңаа болган.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш Ооржак митингини ажыткаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчаңмаага сөс берген. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден студентилерге изиг байырны ол чедиргеш, кадык чаагай, күш-ажылга улуг чедиишкиннерлиг болуруун оларга күзээн. Тываның алдарлыг тудугжузу эш Сандан, кодээ ажыл-агый техникумунуң студентизи эш Минчеймаа, «Тыва-тудуг» эргелелиниң кол инженери эш Бодин болгаш өскелер-даа митингиге чүве чугаалап, студентилерниң тудуг ажылынга күш-ажылчы тиилелгелиг болурун күзээннер.

Авто-орук институдунуң студентизи эш Куджоян сөс алгаш, чайгы үеде ам 7 удаа бистиң студентилеривис тудугларже мынчаар чоруп келген, бо-даа чылын мурнувуста турар хүлээлгевисти эрестиг күүседип, Совет Тываның 25 чыл оюнга эки белекти тутпушаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киириштир төлептиг ажылдаар бис дээрзин митингиниң киржикчилеринге бүзүреткен.

— Москвада студентилерниң тудуг отрядчы ам 11 чыл дургузунда туруп турар болгаш бо чылын тудугларже 30 муң ажыг кижилерни чорудар чүве — деп, студентилерниң тудуг отрядының бистиң республикада штавының даргазы эш Опоненко бодунуң чугаазынга айыткан.

ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Бакулан авто-тудуг институдунуң тудуг отрядынга звенолар аразынга шилчи чоруур вымпелди тывыскан.

Митинг доозулган. Тудугжу-студентилер митингиден шуут чорупкаш, Кызылда акы-дуңма хөөрүнге барып, чечектер салганнар.

Бистиң корр.

ЧУРУКТА: солагай талада Москваның авто-орук институдунуң студентизи эш Куджоян болгаш Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу эш Минчеймаа оларның чүве чугаалап турары.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ КУРС

СЭКП-ның Программазында коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң үезинде партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю улам-на бедиир дээрзин онзалап айыткан. Ынчангаш партийжи кадрларны марксизм-ленинизмниң өөредиин-биле чепсеглеп, оларның политиктиг билиин бедидип, практиктиг ажыл-чорудулгазын хүнүнүң чугула амыдыралы-биле холбаштырарын партия негеп турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң бо талазы-биле шиитпирин амыдыралга боттандырары дээш зона аайы-биле крайкомнар, обкомнар чанында партия, Советтерниң удуртур ажылдакчыларының ай хуусаалыг курстарын организастаан.

Ындыг курстарның бирээзи СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң чанында ажылдап турар. Курстуң дыңнакчылары бир ай дургузунда 160 шактыг өөредилге программазын эрттер. Өөредилге программазында СЭКП-ниң төөгүзү, политэкономия болгаш философия талазы-биле эң-не чугула шилиттинген айтырыгларны киирген. Чоокта чаа ук курстуң он чедиги чыылдазының дыңнакчылары курсту эрткен.

Бо удаада Красноярск крайның, Тыва, Бурят АССР-лерниң, Чита, Иркутск областарның крайком болгаш обкомнарының инструкторлары, партия райкомнарының секретарлары, АССР-лерниң болгаш облкүүскомнарның инструкторлары, хоорай болгаш райкүүскомнар даргалары киришкеннер. Курстуң дыңнакчыларынга лекцияларны СЭКП обкомнарының секретарьлары, килдис эргелекчилери, Иркутскиниң дээди өөредилге черлериниң башкылары номчуп, практиктиг семинарларны эрттиргилээн.

Амгы үениң негелдезинге дүүштүр ханы анализтиг, амыдыралга холбашкан, көскү чижектерлиг, бедик идейлиг лекцияларны ораторлар биске номчуп турганнар. Эң ылаңгыя СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң секретары эш Е. Антипинниң «Амгы үениң негелдезинге хамаарыштыр партияның идеологтуг ажылының сорулгазы», СЭКП-ниң Бурят обкомунуң секретары эш Н. Бутухановтуң «Кадрларны шилиирде болгаш кижизидерде ленинчи принципти сагыыры», Красноярск крайкүүскомунуң секретары эш А. Дубровскийниң «СЭКП-ниң XXIII съездизи болгаш Советтерге партийжи удуртулга», СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң килдис эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады эш А. Мельниковтуң «СЭКП — удуртукчу болгаш башкарыкчы күш», ССРЭ-ниң чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, чогаалчы эш М. Сергеевтиң «Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң үезинде совет литература болгаш уран чүүлдүң ролю» деп темага номчаан лекциялары солун болгаш бедик деңнелге эрткенин демдеглээр апаар.

Партия болгаш Советтерниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр арга-дуржулга солуушкунун организастап, семинарлыг кичээлдерни эрттиргени дыка эки. СЭКП-ниң Дивногорск хооркомунуң секретары эш М. Раллонуң «Партия эге организацияларының ролюн бедидер дугайында хооркомнуң партийжи удуртулгазының стили», СЭКП-ниң Таңды райкомунуң секретары эш Н. Коноховтуң «Хөй-нийти организацияларынга партийжи удуртулга», СЭКП-ниң Бурят обкомунуң оргкилдизиниң инструктору эш Ц. Цибиковтуң «Партийжи кадрларны шилиири болгаш оларның политиктиг өөредилгези», Красноярск крайкомунуң оргкилдизиниң инструктору эш И. Барсугачёвтуң «Инструкторнуң хууда планы болгаш ооң амыдыралга боттаныышкыны», СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң оргкилдизиниң инструктору эш Н. Трубачеевтиң «Обком бюрозунга айтырыгны белеткээриниң практиказы болгаш ооң күүселдези» деп темага илеткелдерни кылганнар.

Семинар-практиктиг кичээлдерге СЭКП Тыва обкомунуң инструктору эш А. Адыг, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору эш А. Намзын, СЭКП-ниң Таңды, Бай-Тайга райкомнарының секретарьлары эштер Н. Конохов В. Евтешин, Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң даргазы эш Х. Эрес-оол идепкейлиг киржип, ийи-үш удаа илеткелдерни кылгаш, семинарның удуртукчуларындан үнелелди алганнар.

Курстуң ажыл-чорудулгазында солун чүүлдүң бирээзи областың эң дээре ажыл-агыйлыг черлеринге экскурсияны организастап, бүдүрүлгени ханыы-биле таныжарынга таарымчалыг байдалды тургусканы болур. Иркутск областың Иркутск хоорkомунуң Ленин, Киров аттыг райкомнарының болгаш СЭКП-ниң Ангарск хоорkомунуң, хоорkүүскомунуң, Хомутовск суур Совединиң, Иркутскиниң Дуржулга станциязының партия болгаш Совет органнарының ажыл-чорудулгазы-биле таныжар аргалыг болдувус. Бистер маңаа дыка хөй чаа чүүлдерни көрдүвүс. СЭКП Ангарск хооркомунуң бирги секретары эш В. Кубасов-биле беседадан каш чижекти көргүзерин күзедим.

— Он сес чыл мурнунда дааш-шимээнниг Ангара хемниң эриинге элээн каш майгыннар турупкан, — деп, эш Кубасов бодунуң беседазын эгелээн—1969 чылдың июнь айның тоста назы хар чедип паспорт алдывыс — он сес харлыг болдувус — деп, ол баштактанып чугаалады. 1950 чылдың төнчүзүнде 6 улуг чуртталга бажыңы, 2 магазин, бир уруглар сады, 150 кижи олурар спорт стадионнуг турганын секретарь чугаалааш, ам хоорайда 100 ажыг магазин, 40 школа, 7 культура бажыңы, 10000 кижи олуттуг «Аныяк назын» деп театр, элээн каш ортумак болгаш дээди өөредилге черлери, хоорайда 85 километр дурттуг трамвай шугуму барын, хоорайда 210 муң чурттакчылар, а хөй кезии чүгле аныяк өскеннер дээрзин ол чугаалаан. Эш Кубасов аныяк хоорайның үлетпүрүнде коммунистер болгаш комсомолчуларның канчаар хувааттынганын тайылбырлаан. Хоорайда ниитизи-биле 3000 коммунистер, 4600 ажыг комсомолчулар бар. Ангарск Сибирьниң хоорайларының эң-не аныяа мында нефть-химия болбаазырадырының эң улуг комбинады ажылдап турар. Моон продукциязын Совет Эвилелиниң 160 үлетпүрлеринче дамчыдып берип турар.

Иркутск областың дуржулга станциязының ажылы-биле база таныштывыс. Партком секретары эш А. Борисов организастыг ажылдарны канчаар чорудуп турарын, коммунистерниң партийжи даалгаларны, устав негелделерин күүседип турарының болгаш өске-даа партийжи иштики ажылдарга хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлеп турарын биске чугаалап берген. Дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларының кол сорулгазы мал, чер ажылын эртемниң чаа чүүлдеринге үндезилээш, ооң продукциялыг болгаш дүжүткүрүн бедидери болуп турар. Бистер ук станцияның коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган сүт-бараан фермазынга барган бис. Ферма ногаан арга бүргээн кайгамчыктыг чараш черде туруп турар болду. Мында ниитизи-биле 250 инектер бар. Инектерниң туруп турар бажыңының иштин долузу-биле электри болгаш механизация-биле хандыртынган. Саалданы электри-биле чорудуп турар. Инектерни суггарары, чемгерери, оларның өдээн аштаарын шуптузун механизацияның дузазы-биле кылып турар.

Ферманың саанчылары боттарының аразында чурумчутканы-биле ийи дыштаныр хүнүн ажыглап, азы ийи саанчының бирээзи дыштанып турда, а өскези ажылдап турарын мында чурумчуткан. Ук ферманың бир баш саар инекке онаалтыр чылда саган сүдү 4000—4500 литр. А саанчының айда ортумак шалыңы 170 рубль. Ферманың турар бажыңының иштин дашты көскү агитация-биле дыка эки хандыртынган болгаш механизацияны фермада долузу-биле ажыглааның уламындан саанчыларның аар күш-ажылын дыка чиигеткен.

Өөредилге шагындан дашкаар үеде Иркутск областың төөгүге хамаарышкан черлеринче каш удаа экскурсияны организастаан. Совет эрге-чагырганың тиилелгези дээш демисежип чораан хоочун большевик, революсчулар Кировтуң, Калининниң, Ярославскийниң, Куйбышевтиң 1918—1919 чылдарда Иркутск девискээринге чоруп турган, солдаттар, ажылчыннар мурнунга митингиге чүве чугаалап турган мемориалдыг самбыра аскан бажыңнарынга, ол ышкаш сураглыг демократ-социалист-революционер Чернышевскийни хаан чазактың үезинде хоругдап турганы бажыңынга, 1825 чылда хаан чазакка удур Петербургка болган декабристерниң тура-халыышкынының үндезилекчилери генерал-майор Волгонскийниң, полковник Трубецкийниң Сибирь шөлүлгезиниң үезинде 12 чыл иштинде чурттап турганы бажыңнарынга чоруп, ону улуг сонуургал-биле көрдүвүс.

Өөредилгевистиң төнчүзүнде кайгамчык чараш Байкал хөлче экскурсияны кылдывыс. Байкалдың эриинде үш каът бажыңның адаккы каъдында зоология музейин ажыткан. Ында ук хөлде бар дириг амытаннарның, үнүштерниң шупту дээжилерин чыып көргүскен. Байкал боду 635 километр шөйлүп чоруткан, дооразы 85 километр, а дээскиндир 2000 ажыг километр.

Байкалда ниитизи-биле 800 ажыг дириг амытаннар, ону долгандыр чыдып турар девискээрде 1000 ажыг янзы-бүрү үнүш аймаа өзүп үнүп турарын музейниң тайылбырлакчызындан билип алган бис. Ай дургузунда болуп эрткен өөредилгени бүгү тала-биле таарымчалыг эки организастаан.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.
СЭКП Тыва обкомунуң инструктору, курстуң киржикчизи.

Ажыл-иш-биле холбаалыгда

Бай-Тайга районнуң комсомол организацияларынга комсомол өөредилгезин аныяктарның эртем-билиин, сонуургалын барымдаалап тургускан. ВЛКСМ Төп Комитединиң сүмелээнин ёзугаар, районнуң ажыл-агыйларынга, ортумак школаларга «Олимп», «Глобус» деп политклубтар, ленинчи комсомолдуң төөгүзүн өөренир, «Кругозор», «Прометей» деп политбөлгүмнерни тургузуп, пропагандистерин шилип, чогуур программалар-биле хандырган турган. Пропагандистерниң составында билииниң арга-дуржулгазының талазы-биле эң шырак, дуржулгалыг кижилерни киирген. Оларның чартык кезии коммунистер.

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга В. И. Ленинниң дончу намдарын өөренир бөлгүм (пропагандизи С. Хертек), Шуй ортумак школага «Олимп», «Мурнакчы» колхозтуң аныяктар ортузунга «Глобус» деп политклубтар (пропагандистери М. Кудурукпай, К. Сарыг-Донгак) өөредилге чылын эки түңнелдиг дооскан, түңнел кичээлдерге дыңнакчылар быжыг билиглиин көргүскен.

Чер-черде партия, комсомол организациялары политөөредилгеже үргүлчү сагыш салып, боттуг дузаны чедирип, хыналдаларны доктаамал чорудуп турганындан бо өөредилге чылы мурнуку чылдардан элээн организастыг болгаш бедик деңнелге эрткен. Партия райкомунуң консультантылары биле ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары кичээлдерге олуржуп, пропагандистерге арга-сүмени берип, дыңнакчылар-биле беседаны кылып турган. Пропагандистерниң барык шуптузу республика болгаш район семинарларынга киржип, удуртулга болур чагыгларны алганнар.

Политкичээлдер үезинде программада тускай темадан аңгыда, делегей байдалынга, районнуң, республиканың ажыл амыдыралынга холбашкан беседаларны эрттирип турган. «Мурнакчы» колхозта аныяктарның «Глобус» деп клувунуң дыңнакчы бүрүзү кичээл санында 10—15 минута политинформацияны кылырын чаңчыл болдурган.

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында В. И. Ленинниң дончу намдарын өөренир бөлгүм ленинчи юбилейге уткуштур саанчыларның, инек кадарчыларының ажыл-ишчи сорулгаларын база кичээл-биле холбаштырып турган. Ферманың коллективи эрткен беш айларда сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен, харын чартык чыл планын хуусаа бетинде күүседир четкен. Совхозта комсомол комитединиң секретары, аныяк коммунист Серекей Хертек фермада политөөредилгеге ийи чыл улаштыр пропагандистээн. Ооң кичээлдер эрттирери солун, дыңнакчылар-биле ажыл-агыйга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажы кааптарын кажан-даа утпас. Фермада комсомол бөлүү районда дээре ажылдыгларның бирээзи. Шуй, Тээли ортумак школаларда «Олимп» деп политклубтар өөреникчилерни күшкультураже болгаш спортче хаара тударынга улуг дузалыг болган. Ылаңгыя Тээли ортумак школазының күшкультура коллективи өөреникчилерниң база улуг улустуң республика маргылдааларынга безин чедиишкинниг киржип келген.

Ынчалза-даа комсомолдуң политиктиг өөредилгезинде четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Чамдык политбөлгүмнер өөредилге чылын организас чок эгелээш, эреңгейлеп дооскан. Ооң чижээнге Бай-Тал ортумак школазының «Прометей» деп бөлгүмү хамааржыр. Бай-Тал суурнуң аныяктарының ортузунга политөөредилге ажылдавайн турда, партия, комсомол организациялары кандыг-даа хемчег албаан. Районнуң кижи эмнелгезинге ажылдап турган бөлгүм ара кагдыыган. Эмнелгениң, районнуң харылзаа конторазының хөй санныг аныяктары өөредилгеже хаара туттунмаан.

Партия чырыдыышкынының политиктиг өөредилгезиниң четкизинге аныяктарның өөренир күзелдиин барымдаалааш, район төвүнде албан организация черлериниң аныяктарын олче хаара тудкан турган. Ооң түңнели база-ла багай эвес. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң, милиция салбырының, райкүүскомнуң чамдык килдистериниң аныяктары партия чырыдыышкынының өөредилгезинге улуг сонуургал-биле киришкен. Партия өөредилгезин 186 аныяктар чедиишкинниг дооскан. Аныяк хойжулар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгелер база багай эвес ажылдаан. «Тээли» совхоз биле «Мурнакчы» колхозта комсомол комитеттери (секретарьлары Серекей Хертек, Кара-кыс Ооржак) зооветеринарлыг өөредилгелерни чедиишкинниг организастаан. «Тээли» совхозтуң Тейлерде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Мукаайлы Маадыр-оолга удурткан хойжу бригадазынга зооветөөредилге аныяк малчыннарга ажык-дузалыг болган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Химиктиг волокнонуң Клин комбинады чыл эгезинден бээр чүс-чүс муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң беш чыл планын күүседипкен. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга комбинат ССРЭ-ниң Химия үлетпүр министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында бирги черни чеди квартал улаштыр ээлеп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун салбайн келген.

ЧУРУКТА: капрон бүдүрүлгезиниң ээргиниш цеги.

В. КУНОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЕЖЭЭ КИЖИ ХҮНДҮЛЕДИР

Ортумак сынныг күдер-хүрең кижини совхоз конторазынга барганым хүн-не көрдүм. Зоотехниктер-биле чугаалажып, бир-ле чүвени демдеглеп бижип, катап-ла ылаптап айтырып ап турду. Ажылынче далажып турары илдең: бир өрээлден өскезинче киргеш, дүрген үнүп кээр, коридорга ужурашкан кижилер-биле чүгле хол тутчур. Совхозтуң хой бригадириниң ажылын чаа хүлээп алган Сагаан Сагаанович Чадаң-оол ол болду. «Ёзулуг бригадир ол-ла болгай...» деп, бир эштиң чугаазын ынчан дыңнаан бис.

Соонда бир хүн ооң-биле база ужураштым.

— Хой ажылының бригадири болдум... — дээш, ук ажылының харыысалгазын бодап ора уламчылады: — Чамдык кодан хойларны ам-даа хүлээп албаан мен.

Оон мындыг айтырыг чайгаар-ла салдына берди:

— Хойжуларны хөлчок таныыр ыйнаан силер?

— Ындыг-ындыг, — дээш, Сагаан Сагаанович оларның дугайын, беш салаазы дег, эки билири-биле чугаалап олурду.

— Бистиң «Бүрен» совхозтуң эң мурнакчы кижилериниң улуг чуруктарын даштын делгеп чыскаап каанын көрген боор силер. Оларның бирээзи — Чыртак Сиилиңмаа. Тергиин хойжуларывыстың бирээзи Чыртак Доржунуң кадайы-дыр ийин... Ийе, Доржунуң-даа чуруун аскан болза домей-ле. Ол ийи кырганның (пенсионер улус болгай) эрес-кежээзин кандыг дээрлаан!

Шынап-ла, олар хөй чылда хой малдап, эки түңнелдерни чедип ап турган. Бо чылын төрээн 100 хойдан 105 хураганы камгалап алган. Хойдан-на 2,6 кг дүк алыр планын 2,8 кг кылдыр күүсеткен. Чыртак ашак хоюнга чыл бүрү сиген кезип, будук-бүрүнү белеткеп ап турар. «Сагыштың бичези эки» дижир болгай, Чыртак Доржу кымга-даа албадатпас — боду-ла бүдүрүп чоруур. А Сиилиңмаа дээрге ашаканың ишчи оруундан бичиидаа өскээр баспайн, «мал оруу — чаг» деп үлегер домакта дег, ажааган малым, малчын адым деп сагыжы аарып чоруур.

Чадаң-оол бодунуң бир хойжузун ол хире билир-дир. Ынчаарга «ёзулуг бригадир...» деп ону чүге үнелээпил? Сагаан Сагаанович хойга 18 чыл бригадирлаан. Сөөлгү ийи чылда хой кадарган. Бо чылын бодунуң коданында чүс тотчу хой бүрүзүнден 98 хураган алганы совхозтуң хураган алыр планындан ажып турар. Аът-даа, машина-даа мунгаш, аалдарга хойжу бо-ла чеде бээр, ажылга негелделиг, шиитпирлиг, амыдыралы—хой мал ажаар болган ол кижи — ам катап бригадир апарган. Ындыг бригадирлер биске херек.

Мурнакчыларның аразында хойжу Павел Балган-оолдуң чуруу база бар.

— Павел дээрге бистиң чоргааралывыс — ...деп, Чадаң-оол чугаалап орда, салбыр эргелекчизи эш Бекреев улажы берди: — Эки ажылы — ооң эрес-кежээзинде. Олут-чыдын билбес, сооктуу соок, изигни—изиг дивес. Ооң-биле кады ажылдаар болза, шынап-ла, улуг школаны өөренип эрткени ол болур.

Павел эрткен чылын төрүттүнген хураганнар малдап турар. Ооң бирээзинден-не 2,5 кг дүк алыр хүлээлгезин 2,8 кг кылдыр күүсеткен. Зооветеринарлыг билиг-биле ол эки чепсегленген. Билиг-мергежилин эш-өөрүнге чугаалап берип, ылаңгыя кожазында хойжуларга үргүлчү баар.

Доржу, Балган-оол суглар ышкаш, ажыл-агыйның мурнакчы малчыннары диртип турар Аскак Биче-оол, Доңгу Лаңзызы 100 хойдан-на 105-105 хураганны камгалап алганын база демдеглеп каалы. Моон алгаш көөрге, совхозтуң 100 хой бүрүзүнден 95 хураган алыр дээн хүлээлгезин олар ажыр күүсеткен. Хой санындан 2,8 кг дүк алыр дээнин (кыргылда доозулбаан-даа болза) база чедип алдынар.

Мурнунда маңаа колхоз турда-ла мындыг эки чаңчыл турган: хойну кыргааш, ооң соонда чуггаш, хойнуң күш-дедгелиниң, аныяк-кырганының аайы-биле чайлаглаашкынче үндүрер. Бо чылгы 14 кодан хой Бүрен хемниң кыдыында мээстерге, чаагай оъттуг шөлдерге, алаактарга чайлаар. Чамдык коданнар чай, күс дургузунда одар солуп, каш удаа көжер. Чайлаглаашкын үезинде хойжуларга чугула ажыл — сиген белеткели. Хойжу бүрүзү бодунуң күжү-биле 5—7 тоннадан ажыг сигенни ажаап алыр хүлээлгелиг. Кымның кайын сиген кезип алырын планнаан. Кыштаглар септээр тудугжуларга олар база дузалажыр.

* * *

«Бүрен» совхоз эрткен беш айларда сүт саар планын 116 хуу күүсеткен. Ам саанчыларның хөй нуруузу чартык чыл планын чедип апкан. Саар инек бүрүзүнден чылда 1700 кг сүт саар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседиринге олар бүзүрелдиг.

— Совхозтуң мурнакчы саанчылары Мария Рязанова, Клавдия Неволина болгаш өскелер-даа, бызаа ажаакчылары Ирина Юркова, Анна Лазутина, инек кадарчылары Акимовтар болгаш Шумихин — хөй-хөй эштер мал ажылын сайзырадыр дээш чүткүлдүг ажылдап турарын демдеглеп турар бис — деп, саар инек бригадири Валентин Кустов чугаалап турар.

Кежээниң мурнунда — хүндү. Бүренчи малчыннар дугайын ынча деп чугаалаар херек.

А. НУГУУРАК.

КҮЗЕЛ КҮШТҮГ

ЧУРУМАЛ

КОЛЯ ДАШТЫН ЧАДАГАЙ КАЖАА КЫРЫНГА сандайлай олуруп алган. Хүн изиди шонуп турар. Чамдыызын кыргып каан, өскелери дүктүг хевээр хойлар кажааның бир булуңунда, бажың хөлегезинде, мыгыртажып, баштарын даваннарының аразынче чажырып алган тургулаан. Дээрде элбер-самдар куу булуттар буруңгаар көжүп чоруп турган. Олар бирде аажок дүрген быдарай бергеш, мырыңай эстип-хайлы-даа бээр. Хире-хиреде көшкен булуттар хүн караан дуглай бээрге, сериини аажок апаар.

— Аа Коля! Хай оол! Канчап баарды моозу. Хой эккелбези ол бе?—деп, бир-ле кижиниң дүвүреп алгырганы бажың иштинден дыңналып келген.

Коля олурганы бедик кажаадан шураап, ийи бут кырынга тура дүшкен. Девээде хойларның кыдыында турган улуг-ла кара иртти сегирип алыр орта, оозу меңнээн түлүү-биле Коляны элээн дииледи сөөртү берген. Оозун чөрүүледи-чөрүүледи, чиктезинден тудкаш, кыргылда пунктузунга арай боорда киирип келген. Иван Мөңге ону көргеш, улам-на хыйланган:

— Хой тудуп эккээриң чүге уттуптар сен? Демне эккеп, белеткеп алган турар ышкажыгай. Көрбес сен бе, элээн каш минуталар сээң буруң-биле халас эрте берди. Шымда, дүрген хүлү!

Николай Бүрбү аңаа чүнү-даа ыттаваан. Чүгле эгенген хевирлиг, дуң дег ак диштерин көзүлдүр, хүлүмзүрүп каан. Ынчан ол 17 харлыг турган. Школаны чаа-ла дооскаш, бодунуң күш-ажылчы баштайгы базымын кылып эгелээни ол. Коля бодунуң үе-чергези өске оолдар ышкаш ындыг улуг, сөөккүр эвес, арай-ла ыспанаш, чолдаксымаар сынныг, 17 харлыг хирезинде-ле ону даштындан көргеш, мырыңай бичии оол деп болур.

«Ам база-ла хыйланып, алгыра бээр ирги бе» кылдыр бодааш, Коля кыргыыр хойну баш удур-ла тудкаш, кыргыкчы Мөңгениң чанынга чедип эккелген. Оозу демги хоюн чүгле орту киирип алган болган.

— Ол-ла болгай — деп, Иван ам-на чазык шырайлыг чугааланган. — Баш удур эккеп турар херек. А сен дээрге, дөө ол дүк аайлаан кыстарже кайгаар дээш, ажылын мырыңай уттуп алыр ышкажыл сен, Коля.

Ол баштактаныгны дыңнааш, Бүрбүнүң арны изиш дээн. Канчангаш-ла көрүптер дээрге, кажааның бир булуңунда Раяның долбанныг кызыл чаактары, дозураш караактары хүлүмзүрүп турган. Таныжып турган ол кызынче Коля база-ла чазык хүлүмзүрүг-биле көре каапкан. Ол аразында Иван алгырып үнген:

— Па, чүнү кайгай бердиң, оол! Мындыг-ла болгай сен, уруглар көрүп каанда, чүнү-даа уттуп алыр. Хоюң дүрген эккел. Манай бердим.

Арны кыза берген Коля хоюн Иванга тутсупкан. Мөге эр улуг хойну хала чокка ойтур салгаш, холун-будун хүлүй шаап алгаш, Коляже кажаршыргиин карак баскаш, сымыранган:

— Тулган кыс-тыр! Таныжып ал. Шынап, шынап...

— Че, че, кайынам!—депкенин Коля боду безин эскербейн барган. Оон Коля девидеп, дескен чүве дег, дашкаар арлы берген...

Ийи чылдың кыргылда сезонунда Бүрбү кыргыкчыларга хой тудуп берип келген. Үшкү чылында база-ла чаңчыкан аайы-биле тудукчулай берген. Ол аразында электрилиг хачы-биле хой кыргырының уг-шиин билип апкан. «Өске улустан дора чоонган деп мен—деп, Коля боданган.— Мен база кыргыкчылап көрейн адырам...» Бир-ле катап дүште улус чемненип чоруй барганда, электри мотору хевээр ажылдап турда, Коля пунктуга чааскаан арткан. Ыңай-бээр көргүлээрге, кым-даа чок. Дашкаар үне халааш, чадагай кажаада турган хойлардан бирээзин сегирип алгаш, пунктуже чедип киргеш, хүлүй шаап алган. Электрилиг хачының кнопказын база каапкарга, оозу сылырадыр ажылдай берген. Арай-ла корга аарак, хачыны хойнуң өөзүнде тас дүктерге барып туда каапкарга, кешти тазарты апкан. Оон улам-на хандыр тудкан. Чидиг хачы суйбап турган дег, арлыр чүве. Каш өскеткен соонда, хойнуң чартыы болу берген. Бир талазынче андара салыпкан. Удатпаанда хой кыргыттынган. Ону чежип салыпкаш, база бирээзин эккеп хүлүп алган. Улус чапсарлап, чемненип турар аразында Бүрбү беш хойну кыргый шаапкан. Агрегат чанынга дүк доңнели берген.

Кыргыкчыларны мурнай Мөңге чедип келген. Агрегадының чанында дүк эндере доңнели берген чыткан. «Дем чоруурумда дүк чок-ла чүве болгай — деп, ол кайгап боданган. — Мону кым аңаа эккеп каан чоор? Азы кым-бир кижи хой кыргып турганы ол бе?»

Бүрбү хой чедип алган бо келген. Ооң арын-шырайы өөрүшкүлүг болган.

— Бо чүү дүгүл, Коля?— деп, Иван демгизинден айтырган.

— Мээң кыргаан дүгүм ышкажыл, акым — дээш, Коля чазык хүлүмзүрээн.

— Кай, сен хой кыргып турдуң бе?

— Ийе, мен кыргып турдум.

— Каш хой кыргыдың ынгаш?

— Бешти...

— Кеспедиң бе?

— Чок.

— Ынчаарга кыргыкчылаар кижи-дир сен. Бо хойну кыргып көрем.

Коля хойну хүлээш, машинаны холунга тудуп алгаш, сезинген хевирлиг, чүү дээр эвес дээнзиг, Иванче кайгап алгаш турган. Иван кнопканы базыптарга, хачы сылырткайны берген.

— Чеве, эгелеп киривит!— деп, Иван командылаан.

Бүрбү хачызын хойнуң быктынга дээрткеш, дургаар сыйбаткан. Дүк дээрге арлып турар чүве. Ак-мак четпээнде-ле хойнуң чартыы арылган.

— Тулган кыргыыр эр-дир моң!— деп, Иван демгизин мактаан.— Чүге хой кыргывайн турганың ол? Ол хачыга турувут. Мен өске хачы-биле кыргыыр мен.

Николай Бүрбү ол-ла хевээр кыргыкчылай берген. Аваангыр-тудунгур аныяк оол өске улустан тудак чок кыргыыр апарган.

— Хой кыргыырынга ам мугур он чыл болуп тур мен — деп, чугаалап турар. — Баштайгы удаазында берге-ле чүве. Хойну-даа незиптер, дүктү хээвдектептер, үндүрүк-киирик болур. Чаңчыгып өөрени бээрге, электрилиг хачы амыр чүве-дир.

...«Кызыл тараачын» колхозтуң Ээрбек участогунда кыргылда пунктузу. Узун өрээлдиң ийи талазын куду электрилиг хачыларны шөйүп бадырыпкан. Ажылдаан хачыларның даажы бир дески сылыраар. Агрегаттың бетиин ужунда чолдаксымаар сынныг, чазык шырайлыг аныяк эр аажок аваангыр ажылдап тур. Хойну кыргып турарын көөрге, аваа-ла суйбап турган чүве дег.

—Бистиң бо пунктуда электрилиг хачы-биле кыргыырының мастери Николай Давааевич Бүрбү ол-дур — дээш, кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Допчут олче холу-биле айытты.— Кыргый турда амыр эр боор. Хойну үш хире минута иштинде-ле кыргый шааптар.

— Хойдан дүрген эккелиңер!—деп, Бүрбү дооскан хоюн салбышаан, алгырды. Ооң чанында херээжен кижи хой кыргып тур. Ооң аваангыр тудунгуру кедергей. Бүрбүден черле тудак чок хире болду.

— Бо болза, херээженнерден хой кыргыырынга үжүүртеп турар Рая Бүрбү-дүр — деп, эргелекчи тайылбырлады.— Бүрбүнүң өөнүң ээзи-дир ийин. Болар ийилээн мында мастер улус боор.

Коля бодунуң мергежилинге кадайын база өөредип каан. Рая ам 8 сезонда хой кыргып келген.

— Хүнде кыргыыр нормазы 40 кг дүк болур чүве—деп, Николай Давааевич чугаалады.— Мен хүнде 150 кг хире дүктү кыргыптар-дыр мен.

Николай Давааевич 10 сезонда шупту 12 муң хире хойну кыргааш, 36 муң кг дүктү дужааган. Ол бодунуң мергежилинге хөй кижини өөреткен. Николай Давааевич тудугжу Кажан хой кыргылдазы эгелээрге-ле, ол кыргылда пунктузунга кээп туруптар.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: Николай болгаш Рая Бүрбүлер.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Мурнакчы звено

Чадаанада № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада мурнакчы бригадалар, звенолар хөй. Оларның бирээзи эш А. Солаан-оолга удурткан звенонуң тудугжулары Хайыракан суурда үш чуртталга бажыңын кыска хуусаада ажыглалга киирген.

Звенонуң кежигүннери бо хүннерде дөрткү бажыңның ханазын дооскаш, бешки бажыңның фундаментизин салып эгелээн. Сес кижи составтыг звенонуң февраль айдан эгелеп кылган үүлези бо болган.

Тудугжуларның кылган ажылының эки шынарлыг болганын суурнуң чурттакчылары мактап чугаалажып турар. Хоочун тудугжулар эштер С. Саный-оол, М. Шоома, С. Уртун олар ажылдың шынарын экижидер дээш бот-боттарының аразында сүмележип, аныяктарны тудугжунуң нарын мергежилинге өөредип турарлар.

Звенонуң кежигүннери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга уткуштур социалистиг чарышты калбартпышаан, тудугжу хүнүнге чедир бешки бажыңның тулуун доозар деп хүлээлгени алган.

М. ДУВЕНДЕЙ.

Каа-Хемниң амыдырал хандырылга комбинадының даарачылга цегинге үр чылдарда ажылдаан, хоочун даараныкчы Людмила Капулова күш-ажылга чогаадыкчы өзүлдени чедип алган. Ол бригадазының кежигүннери-биле эр улус кедер даштыкы хептерни даарап турар. Даарап кылган хептер көрүштүг чараш болуп турарындан ол чагыкчыларның өөрүп, четтириишкиннерин ап турар. Бүдүрүлгениң бо бедик мергежилдиг ишчизи ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ УДУРТУЛГАДА

«Межегей» совхозтуң ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону чедиишкинниг күүседир дээш демиселге, коллективтиң кежигүннерин коммунистиг ёзуга кижизидеринге партия эге организацияларының ролю улгаткан. Совхозта партия активиниң саны көвүдээн, олар эге организацияның мурнунда салдынган ажыл-агый болгаш политмассалыг ажылдарны чорударынга кол күш болуп турарлар.

Ленинчи юбилейге бүгү талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ынчангаш бөгүн ону канчаар организастап, удуртуп турар дугайын кысказы-биле таныштырар бодадым.

Социалистиг чарыштың сорулгазы болза совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының күш-ажылчы идепкейин бүдүрүлге планнарын күүседиринче углаар, чаа эгелелди нептередир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган продукцияның шынарын экижидер, бот үнезин чиигедир, мурнакчы дуржулганы нептередири болур.

Социалистиг чарышты организастап эгелээриниң мурнунда совхозтуң бригадаларының, фермаларның алган хүлээлгелерин барымдаалап, тус-тус адырларның онзагай байдалдарын, кандыг курлавырларны ажыглап тургаш ону күүседирин тодарадыр. Шак ынчалдыр тодаргай сорулгалыг, күүседип чедип алыр сан-чурагайлыг болбас болза чарыш анаа-ла хоозун апаар. Чарышка чүнү, кажан кылырының хуусаазын ажыл-ишчи бүрүзү ыяап-ла билген турары албан. Ону чараштыр улуг кылдыр бижээш, хамаарышкан черлеринге азарын чурумчуткан бис.

Чарыштың тиилекчилерин моральдыг болгаш материал талазы-биле шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылган. Орта Күш-ажылчы алдарның тугу, шилчип чоруур Кызыл туктар, вымпелдер, Хүндүлел дептери, Хүндүлел самбыразы, өртектиг белектер, Хүндүлел бижиктер хамааржыр. Чарыштың түңнелдерин, мурнакчыларның дуржулгазын хана солуннарга, агитхуудустарга, бюллетеньнерге чырыдып келген.

Социалистиг чарыштың чедиишкинниг болурунуң чылдагааның бирээзи түңнелдерин деңнеп көөрүнде. Бир эвес ферма азы бригада хожудай бергенде ооң чылдагаанын тодарадыр азы эки көргүзүглерлиг болганда, ону кандыг курлавырларны, аргаларны ажыглап тургаш чедип алганының дуржулгазын бүгү ниитиге нептередири кончуг ажыктыг. Социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп турарын, ооң негелдезинде айыткан. Ынчалза-даа түңнелди хүн бүрү кылырының эргежок чугулазын амыдырал негеп келген. Ол улустарның харысалгазын бедидер, ажылдың шынары экижиир, хыналда күштелир. Ооң түңнелинде ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейи өзер. 1968 чылдың социалистиг чарыжының түңнелин алырга мындыг. 15 мурнакчыларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты тывыскан, 12 кижини Хүндүлел дептеринде киир бижээн, 9 ажылчыннар ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Делгелгезинге, 8 кижи Ленинград чедир туристиг путёвка-биле чорааннар, 3 малчынга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп атты тывыскан болгаш өске-даа шаңнал-макталдар хөй болган.

Ажыл-ишчилер совхозтуң экономиказын улам быжыглап, кайгамчыктыг салыышкынын киирген. Бүдүрүлгениң ат-сураглыг мурнакчылары хөй, чаа-чаа төлептиг ажыл-ишчилер хүн келген тудум-на немежип турар. Оларның кылып бүдүрген ажылының түңнелдери дараазында сан-чурагайларда тодаргайы-биле илереттинген. 1968 чылда продукцияны бүдүргени дээш немелде төлевирге 19086 рубльди, 40 хураганны, социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар 9854 рубльди совхозтуң ажылчыннарынга төлеп берген. Бо болгаш өске-даа хемчеглер бүдүрүлгениң ажыл-херектерин чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турары чугаажок.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин социалистиг чарыштың дээди чадазы болур. Совхозта бо шимчээшкин калбарган. Ында 10 коллективте 291 ажылчын киржип турар, оларның 62-зинге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Чарыштың чоруп турарының байдалы кандыг түңнелдерни бергенин партия хуралдарынга чугаалажып келген. Четпестерни эдип алыр талазы-биле коммунистер тодаргай саналдарын киирип турар.

«Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышты калбартып тургаш, беш чыл планының дөрткү чылында күрүнеге садар көдээ ажыл-агый продуктуларын хуусаа бетинде күүседип шыдаар долу аргалары бар.

Д. ДАРДАШ,
Таңды районнуң
«Межегей» совхозта
партком секретары.

Чүүлдүгзүнүп деткип тур мен

Көдээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставының чаа төлевилелинде көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге, колхоз экономиказын быжыглаарынга болгаш колхоз кежигүннериниң артель бүдүрүлгезинге бүрүн киржиринге таарымчалыг байдалды тургузары-биле, колхозчуларның хуу өг-бүлезинге турза чогуур дузалаар ажыл-агыйының хемчээлин тус черлерниң байдалынга хамаарыштыр эвээжеткени элээн ажыктыг деп санаар мен. Мооң мурнунда көдээ ажыл-агый артелиниң Уставынга көрдүнгени ышкаш, колхозчу өг-бүлениң дузалаар ажыл-агыйынга саар ийи инек, ийи хар чедир бир аныяк мыйыстыг бода мал (бызаалары-биле катай), 20-25 баш чедир хой, өшкү турар кылдыр көргүскени социалистиг улуг көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин демниг, чаңгыс аай коллективтиг хөгжүдеринге көскүзү-биле шаптыктап, колхоз кежигүннери хуу ажыглалында хөй баш инек, чылгы, хой, өшкүнү ажаап-тежээринге болгаш ооң эът, сүт база өске-даа продуктуларын ажылдап болбаазырадырынга дыка хөй үени чарыгдап турган. Ооң-биле кады хууда малдың кышкы ажаалгазынга херектиг янзы-бүрү мал чемнерин, кажаа-хораазын белеткээри дээш, өске-даа кадат-хавыдынга, колхозчу өг-бүлениң материалдыг, культурлуг сайзыралынга хөй шактарны, а өг-бүлениң бюджединге хөй чарыгдалдарны чедирип турар.

Амгы үеде колхозчу өг-бүлелерниң хөй нуруузу 5—8 баш чедир саар инек, 2—3 баш чедир аныяк инек (бызаалары-биле катай 10—15 баш), 2—3 чедир ажыл аъттары, оолдары-биле катай 10 ажыг хаваннар, 30—40 баш чедир шээр мал тудуп тургулаар боор-дур. Ындыг хөй малдыг кижилерниң колхоз бүдүрүлгезинге ажылдаары эвээжеп, хууда амыдыралынче албадаттыра бээри илдең. А чамдыкта ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралче шилчип, көдээ ажыл-агый артелиниң күрүне актызын ёзугаар алган одар-белчииринге, тарылга шөлүнге болгаш өске-даа девискээринге тотчеглекчи чорукту, ол хамаан чок ниитиниң өнчүзү — тараа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларын саза бастырып тотчеглээр таварылгалар хөй.

Ооң-биле кады ниитиниң малынга акы-дуңма, төрелдөргүл, таныш, өңнүк аайы-биле малын кадып малдадыр, ниитиниң одарынга, мал чеминге чарыгдалды болдуруп турар болгаш колхоз малынга янзы-бүрү аарыглар халдадып, каражаны чедирип турар.

Колхозтуң (көдээ ажыл-агый артелиниң) чижек Уставының чаа төлевилелиниң онгу пунктузунда доктааттынган нормадан ажыр мал тударын хоруур дээни кончуг чүүлдүг.

Ынчангаш көдээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставының төлевилелин чартыр болгаш колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизин чыылдырар дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын чүүлдүг деп санавышаан, деткип тур мен.

О. ШЫҢГЫР-ООЛ,
Чөөн-Хемчиктиң «Искра»
колхозунуң колхозчузу.

делегей бо хүннерде

БУРУУ ШАПТЫРГАН

МЕЛЬБРУН. (СЭТА). Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы антиимпериалистиг күштерни улам сырый каттыштырарынга чаагай салдарлыг болур деп, Австралияның почта ажылдакчыларының профэвилелиниң секретары Г. Слатер СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн.

Г. Слатер Кыдаттың амгы удуртукчуларының политиказын буруу шапкан. Кыдаттың удуртукчулары кымнар-биле эвилелдежип турар-дыр, көрүңерден. Оон ооң хамык ужуру дораан билдине бээр-ле болгай деп, ол чугаалаан. Кыдатка чораш, «культура революциязы» деп чүл дээрзин караам-биле көрген кижи-дир мен. Ол революция эвес, харын тенек аарый бергеннерниң кылып турар үүлгедиглери чорбадыве. Маоистерниң ажылчы чоннар дугайында сагыш салып турар бис дээри — шуут авыяастаашкын чорду. Олар профэвилелдерни хоруп каапкан болганда, оларны чүнүң дугайында сагыш салып турар дээр боор деп, Г. Слатер оон ыңай чугаалаан.

Мао Цзэ-дунның болгаш ооң бөлүүнүң суртаалдап турар политика, тактиказында-даа ажылчын шимчээшкин-биле, империализмге удур демиселдиң сорулгалары-биле ниити холбаалыг болгу дег чүве мырыңай чок деп, Виктория штаттың тудуг ажылчыннарының эвилелиниң президентизи Ж. Чандлер айыткан. Кыдаттың амгы удуртукчуларының политиказын чогуур өйүнде сойгалавас болза, ажылчы чоннарга кончуг айыылдыг деп, ол демдеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Компартиязының сураглыг ажылдакчызы Альсива де ла Пенья СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, мынча дээн:

«Маоистерниң кыдат-совет кызыгаарга кемниг чөңгээлерни үргүлчү кылып, Совет Эвилелинге калчаалыг кыжанып турары Мао Цзэ-дунның болгаш ооң бөлүүнүң дедир төрүттүнгениниң таан-даа чаржынчыг апарганын херечилеп турар. Оларның марксизм-ленинизмге кара сагыштыг, дүржок болгаш шовинистиг угланыышкыны кедизинде барып империализм-биле, делегей реакциязы-биле сүлчээлежиишкин болуп турар-дыр».

Альсива де ла Пенья оон ыңай мынча дээн: «Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар маоистерниң кемниг үүлгедиглери-биле моон соңгаар эптежип шыдавас. Ынчанмас болза, Кыдаттың удуртукчуларының хоралыг ажыл-чорудулгазынга дуза чедиргени ол апаар. Олар империализмге удур, тайбың дээш улустарның демиселинге аажок улуг хора чедирер чөңгээлер кылырынга, чарылдырыкчы хоп нептередиринге ленинизм биле социализмниң ыдыктыг принциптерин ажыглап турар-дырлар».

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы антиимпериалистиг бүгү күштерниң чаңгыс эптиг турарынга кончуг улуг ужур-дузалыг деп, Альсива де ла Пенья демдеглээн.

Тайбыңның бүгү-делегей ассамблеязында

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей ассамблеязының киржикчилери тайбыңның ассамблеязының угуулгазын болгаш Вьетнам талазы-биле резолюцияны аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

«Чер бөмбүрээниң бүгү районнарында улус чон бүрүзүнге тайбың амыдыралды болгаш айыыл чок чорукту, кижиниң төлептиг чоруун, дең эргеге, бот шиитпирлеттинер болгаш национал тускай догуннаашкынны камгалаар эргеге үндезилээш, бодувустуң чуртувуска-даа база өске-даа бүгү улустарның чаагай чоруунга-даа социал депшилгени хандырып бээри бистиң тодаргай сорулгавыс ол» деп, угуулгада чугаалаан.

Ассамблеяның киржикчилери агрессияга болгаш дарлалга удур демисежир деп, чаагай сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның тургустунганын онза чугула болуушкун кылдыр көрүп, Вьетнам талазы-биле резолюцияда байыр чедирген.

Вьетнам талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 15 чылы 1968 чылдың июль 20-де болуру-биле капсырлаштыр ажыктыг янзы-бүрү хөделиишкиннерни боттандырарының аргазы-биле вьетнам улуска мораль, политиктиг болгаш материал талазы-биле деткимчени көргүзер деп, ассамблея кыйгырган.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң чиңгине секретары Р. Чандраның ассамблеяны хаап тура демдеглээни болза, тайбыңга ынакшылдыг күштерниң эң хөй төлээлекчилиг бо шуулганынга билчиириниң болгаш найыралдың угаан-бодалы нептерээн. Чаңгыс эпти удуртулга болдуруп, бистиң кады ажылдажылгавысты быжыглаар болзувусса, бистиң хөделиишкиннеривис улам ажыктыг болур деп, ол чугаалаан.

Суэц каналында байдал

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының девискээринде египет болгаш израиль шериглерниң аразынга бурунгу кежээ артиллерияның кадыг-дошкун боолажыышкыны мурнуу талада Суэц каналындан болгаш Порт-Тауфиктен соңгу талада Кабрит хоорайга чедир девискээрни дургаар болган. Үш шак дургузунда үргүлчүлеп келген боолажыышкынга египет шериглер дайзынның хөй-хөй боодалга черлерин баскан.

КАР-ның Чепсектиг күштериниң тускай отряды дүүн кежээ Суэц каналының чөөн таланы эриинче кешкеш, Эль-Шат хоорайның соңгу талазында израильдерниң быжыглаашкынныг туруштарын атакалаан. Атаканың түңнелинде 22 израиль солдаттар, офицерлер өлүрткен болгаш эжелекчилерниң куяктыг ийи тыртыы чок кылдырган.

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының зоназынга египет шериглер-биле израиль шериглерниң аразынга артиллерияның кадыг-дошкун аткылажыышкыны база катап болган. Үш шакта үргүлчүлээн аткылажыышкынның түңнелинде египет шериглер дайзынның элээн каш от точкаларын баскан.

КАР-ның Чепсектиг күштериниң тускай отряды Суэц каналының чөөн талазынче кешкен болгаш эль-Шаттың соңгу талазында районга Израильдиң быжыглаттынган таңныыл черинче халдаан. Халдаашкынның түңнелинде 22 израиль солдатты болгаш офицерни өлүрген, эжелекчилерниң ийи бронетранспортёрун узуткаан.

МЙУР-нуң чаа чазаа

АДЕН. (СЭТА). Мурнуу Йемен Улус Республиканың Национал фронтузунуң Дээди удуртулгазының шиитпирин ёзугаар республиканың чаа чазааның составын ында чарлаан. Мухаммед Али Хайсам премьер-министр болган. Камгалал министринге Мухаммед Салех Аулакини, даштыкы херектер министринге Али Салем аль-Бейдги, иштики херектер министринге Мухаммед Салех Яфини томуйлаан.

Президентиниң хүлээлгелерин күүседир кылдыр тургускан президент чөвүлелиниң баштыңы Салем Али Рабиа болган.

Америк ядыыларның негелдези

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Миссисипи штатка ядыыларның ийи хүн дургузунда эрттирген походу доозулган. Аңаа киришкеннер Гренада хоорайдан эгелээш, барык ийи чүс километр дурттуг орукту эрткеш, бурунгу хүн ол штаттың найысылалы Джексон хоорайда чедип келген. Олар ук штаттың губернатору Уильямска «Негр улустуң угуулгазын» тутсуп бээр дээш келирге, губернатору «ол черде чок болган». Оон ол походтуң удуртукчузу, негрлерниң «Мурнуу талада христиан удуртулга конференциязы» организациязының төлээлекчизи Ролэнд Беттс ук угуулгада тайылбырлаттынган негелделерни аңаа болган митингиге чарлап дыңнаткан. Ол негелделер ядыыларга ажыл тыпсып, ажыл төлевириниң магадылаттынган бетики чижек хемчээн доктаадып бээри, социал хандырылганың системазын экижидери, школаларга сөөк-язы ылгаар дорамчылалды узуткаары, Миссисипи штатты аш-чут девискээри деп чарлаары болгаш ооң чурттакчыларынга федеральдыг чазактың дузаламчызын көргүзери болган.

Роберт Кларк—ол штаттың хоойлужудулга хуралында кара чаңгыс негр, ук митингиге киришкеш, угуулганың утказын хоойлужудулга хуралының бүгү кежигүннеринге дыңнадырын аазаан.

Патриоттарны деткиири-биле

МЕХИКО. (СЭТА). «Диа» солун Мексиканың хөй-ниити организацияларының болгаш сураглыг тус-тус политиктиг ажылдакчыларының кыйгырыын парлап үндүрген. Гаитиде деңнеп барган фашистиг өлүрүкчү чоруктуң айыылынга таварышкан гаити патриоттарны массалыы-биле өлүрүп база истеп-сүрүп турарынга шиитпирлиг удурланыышкынны ол кыйгырыгда илергейлээн.

Америк шериг интервенциязының диргелип келген айыылынга таварышкан гаити улустуң салым-чолу дээш ханы дүвүрээзинни кыйгырыгда илергейлээн.

«Дерзии ёзу-чурумнуң дүжүртүп каарындан сезинген АКШ Дювальениң ёзу-чурумун деткиири-биле банка сурагжаан «ногаан бөрттүглер» дээр шериглерин Гаитиже чоруткан. Бистиң удурланыышкынывыс Гаитиде америк интервенцияга удур чаңгыс аай фронт-биле көдүрлүп үнеринче делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыг, кемниг ёзу-чурумга болгаш Гаитиниң иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынынга удур демисежип турар патриоттарны деткээни болурун күзедивис» деп, кыйгырыгда чугаалаан.

РУМЫН СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКА. Крайова хоорайның бус-биле ажылдаар чаа электростанциязының эң эки ажылчыннары Л. Ион, Т. Александру, М. Смарандаче. Олар шупту Румынияның Национал улуг хуралының депутаттары.

Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

Хыдыкчыларның үүлгедиглери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-вуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязы Португалияның Африкада эжелээн колония девискээрлеринде кижиниң эргелерин болгаш кол хосталгаларын каржызы-биле чөрчүп үреп турар фактыларны шиитпирлиг буруу шапкан. Анголада, Мозамбикте болгаш Гвинеяда национал-хосталгалыг шимчээшкинниң киржикчилеринге хамаарыштыр эң дерзии хинчектээшкиннерни португал хыдыкчыларның ажыглап турарының дугайында хөй санныг херечилерниң өчүктерин экспертерниң тускай ажылдаар бөлүүнүң илеткелин комиссия чарлап дыңнаткан.

Португалияның колонизаторлары кем чок кырганнарны, херээженнерни болгаш уругларны туткаш, хоругдал лагерьлеринче чорудуп турар. Туттурганнарны дерзии эттеп-соккулаар, электри күжү-биле хинчектээр, оон оларның кырынче доштуг соок суг саарар. Чамдык хоругдатканнарның өг-бүлезинин хинчектеттирип турарын оларга көргүзер. Португал хыдыкчыларның ындыг аргаларын ук илеткелдиң авторлары «нацизм үезиниң хинчектээшкиннер кылыр аргалары-биле дөмей-дир» дээн.

Ындыг үүлгедиглер кижиниң эргелериниң дугайында бүгү-ниити декларацияны база чөрчүп үреп турар.

Тиилелгениң хүнү келир

Июнь 26—Мурнуу Африканың хосталга хүнү. Мурнуу-Африка Республиканың дарлаткан массалыг үндезин чону национал хосталга дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген маадырларының тураскаалын ол хүн хүндүткеп демдеглээр.

1950 чылдың июнь 26-да Витватерсранд хоорайга май бирде болган тайбың ажыл соксадыышкынының киржикчилери африканнарны кыра боолап өлүрген үүлгедигге удурланганының илередии кылдыр политиктиг революсчу организациялар—Африк национал конгресс болгаш ооң эвилелчизи—Мурнуу-Африка Республиканың индей национал конгрези ниити национал ажыл соксадыышкынын организастаан. Оон бээр 19 чыл эрткен. Оон эгелээш ол хүнү Мурнуу-Африка Республиканың чону кажыдалдың болгаш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглээр апарган.

Мурнуу-Африка Республиканың ак кештиг, сөөк-язы ылгаар дорамчылакчыларының төөгүзү—күш ажыглап эрге-чагырга холгаарлаарының, дарлал биле массалыг хыдылганың төөгүзү. Витватерсрандыга африканнарны кырып каан үүлгедиг сөөк ылгаар дорамчылакчыларның кемниг хөй үүлгедиглериниң чүгле чаңгызы болган. 1919 чылда эрттирилгелер системазын тургусканынга удурланган демисел кампаниязының үезинде африканнарны хыдып өлүрген үүлгедигни уттпаан бис. Сөөк ылгаар дорамчылакчылар 1921 чылда Булхук хоорайга кижилер өлүрер массалыг хыдылганы организастаан. Ынчан 163 кижи өлүрткен. Бондельсвартска 1922 чылда 100 кижини боолап өлүрген. Бистиң акы-дуңмаларывысты 1930 чылда Вустерге, 1938 чылда — Верееннгингке, 1950 чылда Иоганнесбургка боолап, соккулап өлүрген. 1960 чылда Шарпевильге халаптыг үүлгедиг болган. Аңаа тайбың чыскаалга киришкен 69 африканны боолап өлүрген.

Бо чылдың эгезинде Африканың национал конгрезиниң чажыт организацияларының хөй-хөй киржикчилерин Мурнуу-Африка Республиканың судтары үр хуусаалыг кара-бажыңнаар хоругдалга онаап шииткен. Мындаа Мурнуу Африканың чагырга черлери база катап хөй кижилерни тудуп хоругдап алган. Сөөк ылгаар дерзии шагдаа черлеринге туттурганнарның аразында Роббен ортулуктуң коргунчуг кара-бажыңынга назынында хоругдадыр шииткел хуусаазын эрттирип турар, Африканың национал конгрезиниң база бир удуртукчузу Нельсон Манделаның кадайы бар.

Форстерниң ёзу-чурумунуң үезинде африкан кижи туттурган кара-бажыңга кирерге, ооң амы-тыны кес кырында турар. Преторияның чагырга черлери хоругдаткан Джеймо Ленкону бодунуң олурган киндавынга богдунгаш, амытынынга четтинген деп чарлаан. Ленконуң өлген чылдагааны электри күжүнге кактырганы болган деп чүве мындаа чаа илерээн. Мурнуу Африканың гестапозу деп шагдала бужартаан аттыг апарган Мурнуу-Африка Республиканың национал айыыл чок чорук эргелелиниң үүлгеткен база бир кемниг херээ ол болган.

Сөөк-язы ылгакчыларының араатанзыг дерзиилелдери демиселче бистиң тура-соруувусту боогдап шыдавас. Африканнар боттарының чуртунуң ээлери болуксап турар болгаш болур-даа. Бистиң улузувустуң бот-медерели хүннүң-не улам улгадып турар. Ооң нүүрү, национал тук, национал гимн, национал ёзулал болгаш июнь 26 чижектиг, тураскаалдыг хүннер болу берген.

Ол хүн араатанзыг апартеид системазынга удур революсчу демиселдиң демдээ болур кончуг улуг одаглар Мурнуу-Африка Республиканың бүгү девискээринге кыпкан турар. Мурнуу-Африка Республикага 1950 чылдан эгелээш, ол хүн сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумга удур дарлаткан массаларның улуг демиселин-биле демдеглеттирер апарган.

1955 чылдың июнь 26-да полицияга истедип-сүрдүрзе-даа, Мурнуу-Африка Республиканың бүгү булуңнарындан Клиптаунга он-он муң кижи келгеш, боттарының улусчу конгрезинге чыылган. Ол хүн оларның күзелдерин болгаш негелделерин хосталга дугайында угуулга кылдыр чаңгыс аай тодаргайлаан. Ол угуулга Мурнуу-Африка Республиканы тургузарының национал программазы болу берген.

Бо чылын июнь 26-ның хүнүн революсчу чепсектиг демиселде уткуп турар бис. Африканың национал конгрезиниң болгаш ооң-биле кожа Мурнуу Родезияның дарлаткан чонунуң политиктиг партиязы — Зимбабвениң африк улузунуң эвилелиниң каттышкан чепсектиг күштери Мурнуу-Африка Республикада Форстерниң, Мурнуу Родезияда Смиттиң фашистиг ёзу-чурумнарының полициязынга, шериг кезектеринге удур эң баштай тулчуп кирипкенде, бистиң дайынчыларывыс дайзынга аар-берге хөй-хөй согуушкуннарны таварыштырган. Бистиң революсчу ол демиселивисти Африка чурттарының калбак улус массалары, делегейниң бүгү депшилгелиг күштери база деткип турар.

Араатанзыг апартеид ёзу-чурумун дүжүреринге чүгле чепсектиг демисел шиитпирлиг фактор болур деп чүвени хөй чыл дургузунда демиселивистиң дуржулгазындан билген бис. Чурттуң иштинде чажыт организациявысты быжыглаарынче, партизан отрядтарывысты күштелдирип, өстүреринче бөгүн улузувустуң бүгү күжениишкиннери угланган. Африканың национал конгрези ол сорулгаларны барымдаалааш, бо чылдың апрельде Мурнуу-Африка Республиканың моон соңгааргы салым-чолун чугаалажырының консультативтиг конференциязын чыылдырган. Ол конференция Мурнуу Африкада чепсектиг демиселдиң темпилерин дүргедедир дээш хөделиишкиннерниң стратегия, тактика планнарын төлевилээн.

Мурнуу Африканың национал конгрези Мурнуу Африканың революциязының туюлунга чедир тиилээр хүнүн чоокшуладыр дээш, бистиң демиселивисти идепкейлиг деткииринче, мораль, политиктиг дузаламчы көргүзеринче бистиң Африкада, бүгү делегейде өңнүктеривисти кыйгырып тур.

Дж. МАТЛОУ,
Мурнуу-Африка Республиканың национал Африка конгрезиниң секретариадының кежигүнү.

(СЭТА).

«Шынның» интервьюзу

ЧОГААДЫКЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

Сибирь зоназының талазы-биле «Социалистиг Сибирь» деп аттыг чурулга делгелгезиниң ажыттынарынга чедир үр эвес хуусаа арткан. Аңаа киирер ажылдарның шилилгези амгы үеде Сибирьниң кайгамчык делгемнеринде турар чурукчулар организацияларында чоруп турар. Шилип алыышкынның негелдези шыңгыы болур: кероэ ёзугаар чардынган эң бедик уран мергежил-биле кылдынган ажылдарны аңаа киирер.

«Социалистиг Сибирь» деп делгелгениң комиссиязы чоокта чаа Кызылга чораан, ол делгелгеге киирер ажылдарны шилип алган. Тыва АССР-ниң чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазының оралакчызы, баштаар чериниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Х. К. Тойбу-Хаага бистиң корреспондентивис айтырыглар салып, билдингир харыыны оон алган.

— Бо делгелгеге бистиң улусчу уран шевер мастерлеривистиң болгаш чурукчуларывыстың кандыг-кандыг ажылдары киирген-дир, кымнар черле мактадыг болганын «Шынның» номчукчуларынга сонуургадып көрүңерем, Хертек Коштаевич.

— РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, «Социалистиг Сибирь» дээр делгелгениң комиссиязының даргазы Виталий Сергеевич Роголь баштаан комиссия кежигүннери чорду. Бистиң улусчу уран шевер мастерлеривис болгаш чурукчуларывыс бо делгелгеге киирер ужурлуг ажылдарывыс кероэзин моон мурнунда-ла чарып алган турган. Эвээш кижиден тургустунган, найыралдыг эң анаяк чогаадыкчы организацияның кежигүннери бистерниң кылган ажылдарывысты улуу-биле үнелеп, өске чурукчулар организациязындан эң-не хөй ажылдарны хүлээп алган, кылганы база-ла делгелгеге киирер ажылдарның негелдезинге дүгжүп турар болган. Ол чорук бисти өөртүп, улам-на чогаадыкчы тывынгыр ажылдаарывысче хей-аът киирипти. Ылаңгыя улусчу уран шеверлерниң чонар-даштан чазап чогааткан ажылдарын улуу-биле үнеледи. Анаяк мастерлер Тондук Тойбу-Хаа, Саая Көгел, хоочун чазаныкчы мастерлер Хертек Мижит-Доржу, Моңгуш Черзи оларның ажылдары бедик үнелелди алган. Самагалдайның Культура бажыңының ажылдакчызы Бригад Дунчур бодунуң чазаныкчы талантызы-биле бисти кайгаткан. Ооң «Сарлык шалбадапкан кижи», «Сарлык бугазы-биле адыгның сегиржип алыышкыны» деп ажылдарны чонар-даштан чазап кылганы дыка-ла уран тывынгыр эки-дир. Бо ийи ажылы «Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге киирер кылдыр хүлээп алдынган.

Анаяк чазаныкчы мастерлерниң уран талантызының өзүп турары черле магалыг-дыр. «Тээли» совхозтуң чолаачылары оолдар Тондук Тойбу-Хаа биле Саал Көгел олар аңнарның, мал-маганның хевирлерин чонар-даштан чараш, көрүштүг-ле кылгылаан болду. Бо ийи оолдуң кайызының-даа ажылдарын аажок мактааш, үш-үш ажылдарны «Социалистиг Сибирь» делгелгеге киирер кылдыр шилип алган. Хертек Хунаның кероэ ёзугаар кылгылаан чогаадылгалары база-ла эки деп санаткан.

— Хертек Коштаевич силерниң бодуңарның чазаан кылыгларыңар кандыг болду?

— База-ла эки үнелелди ап, дөрт ажылды бо делгелгеге киирери-биле шилип алган.

— Чурукчуларның чураан чуруктары кандыг болганыл, Хертек Коштаевич?

— Саая Сарыг-оолдуң «Агитатор», «Көдээ хөгжүмчү», Татьяна Левертовскаяның «Бүлчүңнүң портрет-чуруу», Григорий Суздальцевтиң эрги, чаа Кызылдың хевирин чураан чуруктары кончуг эки деп үнелеткен. Ол ышкаш Гаврил Торлуктуң, Сергей Лаңзызының, Леонид Спрыгинниң, Иван Туренконуң, Михаил Петровтуң, Иван Салчактың чураан чуруктары, график кылыглары Сибирь зоназының бо делгелгезинге кирер кылдыр шилиттинген.

«Социалистиг Сибирь» деп делгелгеге киржип, ооң түңнелин үндүрген соонда, эң-не дээре дээннерин Москвага болур «Совет Россия» деп делгелгеге киириштирери-биле шилип алгаш чорударын, бо делгелгелер В. И. Ленинниң төрүттүнгенхүнүнден бээр 100 чылынга тураскааттынган дээрзин Хертек Коштаевич корреспондент-биле беседазынга чугаалаан.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Улуг-Хем районда Көк-Чыраа кедээ Советтиниң күүскомунуң секретары, депутат Красин Чашоолович Доржукай Бай-Тайга районда фронтучу эштери: ажаалга кассазының эргелекчизи А. Адыгбай, райпо ажылчыны С. Серен-Довдуп, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында мурнакчы малчын К. Чудурук, чолаачы Н. Ножкин олар-биле ужуражып, каш хонукта дайынчы чылдарын сактып чугаалашкаш, чурукка кады тырттырган.

Татьяна Степановна Матюнина кадык камгалал шугумунга үр чылда ажылдаан. Ол баштайгы күш-ажылчы базымын Тываға 1946 чылда эгелээн. Байлак дуржулгалыг, хоочун эмчи эмнелгеге келген улустуң кадыын хынамчалыг шинчилеп, янзы-бүрү аарыгларны рентген аппарадының дузазы-биле тодарадып келген, чүс-чүс кижилерниң кадыын катап эгиткен.

Т. Матюнина бодунуң ажылынга харысалгалыг, хүлээп алыышкынга келген кижилерге сагыш човаачал, кичээнгейлиг.

Татьяна Степановнаның пенсиялаар үези келген. Ынчалза-даа ол бодунуң бүзүреңниг профессиязын каап шыдаваан. Ам ол республика эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырында рентгенолог боор ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Т. Матюнина.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

Алдыгы кичээл

Эрткен кичээлге бис оолдуң янзы-бүрү шынарларын көрген болгай бис. Ам бодаларның үнези-биле таныжаалыңар.

Теве — үш оолга деңнелиг. Ийи оолга тевени орнаары колдуунда-ла ажык чок болур. Теве — ырак шыл көжер бода болганда, кайы-даа хире ыракка тургаш, удурланыкчызының оолдарын дозуп, бурунгаар эрттирбейн барып шыдаар.

ДИАГРАММА №3

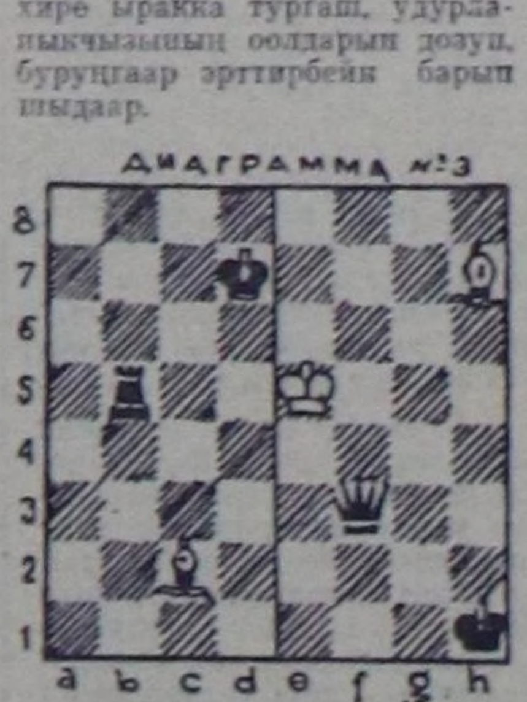

ДИАГРАММА №4

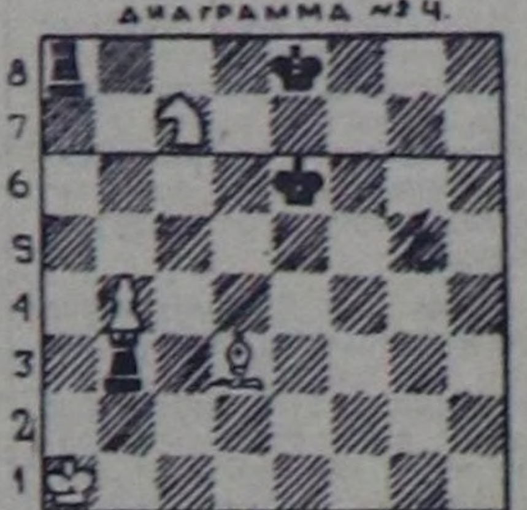

Мындыг туруштан салып алыңар:

Ак тала — Кре1, Сh8 (ийи бода)

Кара тала — Крб5, а2, в3, с4 оолдар (дөрт бода).

Ак теве кара оолдарны дозуп, оларны эрттирбестээн. Оолдарны бурунгаарладыры-биле канчаар хөделир ужурлугул? А ак ноян бодунуң тевезинге канчаар дузалап болурул?

Теве ыракка тургаш-ла удурланыкчызының ноянын матка олуртуп болур. Ындыг туруш бо-дур: ак тала — Крt7, Св2, кара тала — Крh8, h7-де оол. Кара ноянга мат.

Тевениң үнелиг чүвези — удурланыкчызының бодаларын диагональ шыйы-биле базырып ап шыдаары болур. № 3 диаграмманың солагай талазында ак теве Са4 деп кешкеш, тергени базырып алыр. Терге чайлап шыдавас, чүге дээрге ооң мындында ноян. № 3 диаграмманың оң талакы кезиинде ак теве мерзени базырып ап болур. Ол көштү тывыңар.

№ 4 диаграммада (адаакы талазы) ак теве болгаш оол чиртир дей берген. Ынчалзажок, ак талазы 1. Cd3—e4+ кылдыр көжерге, кара ноян чайлаар ужурлуг, дараазында көште ак теве тергени кээп чиптер. Бо дээрге, ийи бодаже (ноян биле тергеже) хары угда халдаашкын-дыр. Бо таварылганы шыдыраачылар «ийи даклыр согуг» деп адаар.

Мергежилге.

Мындыг туруштан салып алыңар: **ак тала** — Крс3, Се8: кара тала — Кра3, d6, e5, t4, h2 оолдар. Актың көжү, кара оолдарны бурунгаар эрттирбейн барып болур бе?

Хары угда ийи бодаже халдаашкынны чүгле теве кылып шыдаар эвес болбайнаан. Оолдуң «чара идиишкинин» көрген бис, ол база-ла ийи даклыр согуг болгай. № 4 диаграмманың үстүү талазында аъттың ийи даклыр согуунуң чижээн көргүскен. Аъгша чарлавышаан, тергеже база халдай берген. Ол — аъттың чара салыышкыны-дыр.

Аът. Аът-биле тевениң шынарлары көңгүс аңгы болзажок, бо бодаларның күжү барык деңн. Теве чүгле чаңгыс оруктап көжер болгай, а аът ак шөлден көшкенде кара шөлге, кара шөлден көшкенде ак шөлге барып хонуп болур.

Мергежилгелер.

Ак тала — Крс1, Кd5, кара тала — Кре8, Ле2.

Ак тала — Крс1, Кt3, кара тала — Крh3, Ле2.

Ак тала — Крс5, Кс2, кара тала — Крd3, Лg2.

Бо мергежилгелерниң шуптузунда ак тала эгелеп кожер ужурлуг. Туруш бүрүзүн ээлчег ёзугаар шыдыраа хөлүнге салбышаан, аъттың чара салыр көштерин тывыңар. Моон адаанда мергежилгелерде база ак таланың көжү. Аът-биле удурланыкчызының ноянын маттап болур көштерни тывыңар.

Ак тала — Крt8, Ке5, кара тала — Кра8, Лh7.

Ак тала — Крс1, Кd5, кара тала — Кра8, Фа7, Лв8, Св7.

Бешки мергежилгеде кара ноян, бодунуң-на бодалары ооң оруун дуглап турар болганындан аът шазындан дезип шыдавас. **Ындыг матты хаалчак дээр.**

Стадионнардан

ЭРТКЕН СУББОТА, ВОСКРЕСЕНЬЕ ХҮННЕРИНДЕ

Кызыл хоорайның болгаш республиканың өске-даа хоорай суурларынга бут бөмбүүнүң талазы-биле Кызылдың база республиканың бирги чери дээш маргылдаалар уламчылаан. Субботада «Хүреш» стадионга ийи-ийи дөрт команда ужуражыр тургаш «Энергетик» командазы келбейн барганындан «Армеецке» уттурган деп санаткан.

«Луч»-биле Хову-Аксының командазы ойнааш, 4:1 санга баштайгызы тиилеп алган. Дараазында хүн «Энергетик» Хову-Аксының командазы-биле ойнаар тургаш база келбээн.

Республиканың бирги чери дээш Кызылдың «Саян» командазы-биле Чадаананың чыынды командазы ужурашкан. Оюн шөлдүң ээлериниң аваангыр атакалары-биле эгелээн. Удурланыкчы аңаа удур быжыг камгаланып тургаш санны ажыткан. Түңнелинде 2:1 санга аалчылар тиилеп алган.

«Луч» командазы Таңды районнуң чыынды командазы-биле Балгазын суурга барып ужурашкан. 2:0 санга таңдылар тиилеп үнген.

Солун ужуражылга Ак-Довурак хоорайга болган. Аңаа эртген чылда бут бөмбүүнге республика чемпиону, республика кубогунуң эдилекчизи «Динамо» аалдап чораан. Оюн ийи таланың ойнакчыларының аваангыр, шимчеңгир ойнаанындан дүрген темп-биле эгелээн. Ынчалза-даа оюннуң баштайгы чартыында кайыдаа тала сан чедип албаан.

Чапсарлаан соонда шөлдүң ээлери улам күштүг, бөр деминиг атакалап эгелээн. «Динамонуң» вратары Николай Корешников командазын каш удаа киир тептер часкан саннардан дозуп, камгалап алган. Оюн орту кирип чорда байдал өскерилген. Кызылчыларның инициативазы кедүрлүп 1:0 санга удурланыкчызын удуп алган.

М. ГАМИДОВ.

Профэвилелдериниң IV спартакиадазы эгелээн

Дүүн, найысылалдың кудумчуларында, дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгында кижиле, кижи... Делегейге баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылының байырлалынга тураскааткан профэвилелдериниң чайгы IV спартакиадазының киржикчилериниң спорттуң национал хевирлеринге маргылдаазының баштайгы хүнү. Төрээн чуртка хөй эът, сүт, дүк болгаш тарааны бүдүрүп берип турар 500 ажыг кижи тус-тус районнардан спартакиаданың киржикчилери болуп келген.

Ол хүн тыва болгаш якут хүрештерге шупту 110 мөгениң хүрежи-биле спартакиада ажылын эгелээн. Ча адыкчылары сөөлгү айда күжениишкиниг тренировкалап келгени дег бо хүн база-ла спорттуң бо хевиринге күжүн, эвин шеценттинип тренировкалаан.

Профэвилелдериниң IV спартакиадазы-биле чергелештир республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маңаа 5 хүн үргүлчүлээр хол бөмбүкчүлериниң эр, херээжен 30 командаларының маргылдаазы база эгелээн. IV спартакиаданың чогум байырлалдыг ажыдыышкыны июнь 28-те эртенгиниң 11 шакта «Хүреш» стадионга болур. Байырлалдыг ажыдыышкынче далажыңар, эргим номчукчулар!

ЖАБОТИНСКИЙ 600 КИЛОГРАММ КӨДҮРҮП ШЫДААР ИРГИ БЕ?

Ол айтырыгга харыыны украин алдарлыг шыырак спортчудан маргылдаа болганда-ла манап турар бис. Бистиң ол манаашкынывыс база чөптүг, чүге дээрге штангыны үш янзы хевирге көдүрер талазы-биле Леонид Жаботинскийниң делегей рекорду 590 килограмм болгай. Бир эвес ооң эң эки дээн түңнелдерин (үш хевириниң) кадар чүве болза, 600 килограммга чүгле ийи чартык килограмм четпес.

Бистиң үениң алдарлыг шыырак кижилериниң бирээзи Юрий Власов спорттуң ол хевириниден үнүп тура, чоокта чаа-ла хуулгаазын ышкаш сагындырар турган ол деңзини бир-ле дугаарында көдүрүп шыдаар кижи шынап-ла Жаботинский дээн.

Леонид Жаботинскийниң шыдалдыг-шыырак бүгү талазын черле чугаалаар апаар. Ам 31 харлыг, Украинада ол аспирантының дурт-сынының узуну — 189 см болгаш деңзизи черле кайгамчык — 165 кг. Ол жимге (чүгле ийи хол күжү-биле) — 201,5 кг, рывокка (хенертен хей-биле көдүреринге) — 176 кг, (ол делегей рекорду) болгаш толчокка (штангыны баштай хөрекке салгаш, оон ийи хол бажынга көдүреринге) — 220 кг болуп турар. Леонид бичиизинден тура-ла бодунуң үечергелериниң аразынга мөгезн болгаш черле күш-шыдал талазы-биле шылгарап турган. Ынчалза-даа алдарлыг спортчу болгужеге чедир нарын болгаш берге орукту эрткен. Келир үениң чемпиону баштай чиик атлетикага хандыкшылдыг чораан. Харын-даа ядро идериниң талазы-биле бодунуң республиказының командазының составынга киржип турган.

Ооң соон дарый Харьков чурттуг тренер М. Светличный ону аар атлетикага хандыкшыткан болгаш ынчаарда, он чыл мурнунда, ол үени-биле алырга эки түңнел болур — 460 килограммны көдүрерин дүрген чедип алган. Оон кезек үеде штанг ону «могатткан» чүве дег апарган болгаш мурнукузундан хөй деңзини көдүрерин спортчу үр үе дургузунда чедип ап шыдаваан. Харын-даа Леонид спорттуң ол берге хевирин кааптар часкан. Бир кезек када ооң хандыкшылы хоккей апарган. Ынчан штангист Хабаровскиниң педагогика институдунуң командазының камгалакчызы болуп ойнап турган. Ынчаарта удурланыкчыларның шаап халдакчылары аар деңзилиг хоккейжиниң ол-бо талазындан эрте халыжа бээрин оралдажырлар турган.

Аар деңзиге делегейниң экс-чемпиону Алексей Медведев ооң тренери апарганда Леонид штанг-биле база катап найыралдажы берген. 1963 чылда украин атлет бодунуң баштайгы делегей рекордун тургускан. Бир чыл болганда ол Олимпиада чемпионунуң алдын медалы-биле Токиодан ээп келген. 1967 чылдың чайынында Жаботинский штангыны үш хевирге көдүреринге амга чедир кымның-даа ажып чадап кааны рекордту тургускан. Ооң түңү — 590 кг.

Мехико Олимпиадазынга күштүглерниң күштүү ол дээрзин база катап бадыткаан.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Жаботинскийниң 600 кг деңзини көдүрүп болурунуң түңнели «бышкан». Штангыны үш хевирге көдүреринге 600 килограммдан-даа ажыг деңзини Жаботинский көдүрүп шыдаар деп, штанг көдүреринге сурагжааннар болгаш совет чыынды команданың тренери Аркадий Воробьев санап турар. Ол түңнелди чедип алыры ындыг-ла белен эвес. Ооң-биле кады чоокка чедир штангистерниң сагыжынга-даа кирбес турганы деңзилерни көдүрүп турар спортчулар бар дээрзин база утпас херек.

Чыл келген дудум-на штанг көдүрер талазы-биле күштүг удурланыкчылар улам-на көвүдеп турар. Оларның аразындан эң-не айыылдыг удурланыкчы болза, Йорк хоорайда америк студент Роберт Бендарски болур. Үш хевирге ооң түңнели — 580 кг болгаш толчокка (220,5 кг) делегей рекордунуң эдилекчизи база ол.

«Аштап арыглап каан — каалама орук-биле» чорууру белен-не харын. А ынчаарга бистиң күштүглеривис — Юрий Власов-даа, Леонид Жаботинский-даа ол оруктарның ажыдыкчылары, баштайгылары олар болган. Бирги черни ээлээри хүндүлүг болгаш ынчалза-даа ону чедип алыры дыка-ла берге.

Ю. ХРОМОВ, СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТА: Леонид ЖАБОТИНСКИЙ.
В. УН ДА-СИННИҢ фотозу.

Колхоз мөгелери

Эрткен дыштаныр хүнде Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төвүнге 32 мөге хүрешкен. Аңаа колхозта спорт чөвүлелиниң даргазы Кыргыс Кызыл-оол шүүлген, трактор парыгының ажылдакчызы Юрий Маны-Хая үжүүрлешкен. Колхоз баштаар чери чүгле тиилээн мөгелерни эвес 3—4-күлерни база шаңнап, мактап турган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ДЕМИСЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Июнь 25-те «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш хол бөмбүүнүң талазы-биле республика маргылдаазы эгелээн. Мында эр улустуң 16, херээжекнерниң 14 командалары киржип турар. Моон мурнунда чылдарда маргылдаалардан моон ылгалы: — маргылдаада бүгү районнарның болгаш Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумунуң эр-херээжен командалары боттарының чемпионун илеретпишаан, ооң соонда эң шилиндек ойнакчылардан оолдарның болгаш уруглардың ийи-ийи чыынды командаларын тургускаш республика маргылдаазынга киирери болур. Ол ышкаш кедээде хол бөмбүүнүң ойнакчылары боттарының чорутканы тэлээлекчилерниң арга-мергежилин, спортчу чедиишкинин тодарадып билип алдыышаан, боттарының районнарында спорттуң бо хевиринге хөгжүлдени улам чиңги-биле сайгарып, түңнээринге ажыктыг болуру чугаажок.

Келген командаларда состав талазы-биле Барыын-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң болгаш Эрзинниң командалары кончуг шыырак болуп турар. «Урожай» ниитилелиниң чемпиону дээш демиселдиң бо командаларның аразынга ёзулуг-ла чидиг байдалга эрттери билдингир. Каш чыл улаштыр шыырак командаларның санынга кирип келген эрткен чылгы бо ниитилелдиң чемпиону Тес-Хем районунуң командазын кошкак деп санап болбас.

Республиканың чыынды командазының составынга хөй чылдарда киржип келген хоочун ойнакчылар: Сотпа Эрес-оол, Сергей Моңгуш (Улуг-Хем), Коңгул-оол Маадыр-оол, Николай Таранов (Чөөн-Хемчик), Ооржак Супа, Ооржак Сарыг-оол (Барыын-Хемчик), Доржу болгаш Михаил Меңгелер (Тес-Хем), Амыртаа Маадыр-оол, Дедек Хүреш-оол (Эрзин) олар боттарының районнарының спортчу ат алдарын камгалаарынга база катап киржип келгени болгаш тус-тус хамааржып турар районнарынга хол бөмбүүн сайзырадырынга улуг салдарлыг болуп келгенин демдеглээри өөрүнчүг.

Эргим номчукчулар! Бүгү районнарның чыынды командалары эгелеп турар маргылдаага спортчу арга-мергежилин көргүзүп тургаш чемпион ат дээш демиселге улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээлиңер.

К. СТАЛ-ООЛ,
маргылдааның судьязы.

УРУГЛАРНЫ ПИОНЕР ЛАГЕРЬЛЕРИНГЕ ДЫШТАНДЫРАРЫ

Хөй уруглар чайын лагерьлерге дыштаныр болгай. Ындыг лагерьлерни организациларын күрүне боду, профэвилелдер, кадык камгалалының органнары эгелээр. А ада-иелер чүгле уругларын белеткээш чорудар ол-ла. Ынчаарга пионер лагерьлеринге чүгле кадык уруглар база чамдык хоочу аарыглыглар баар дээрзи билдингир болгай. Уругнуң лагерьже чорууруунуң мырыңай-ла мурнуу чарыында далаш-биле эмчилер ону шинчээнде, ылаңгыя хоочу аарыг бар бе азы чок бе дээрзин тып алыры берге-даа болгулаар. Кол-ла чүве — ындыг аарыгның нарыыдай бергениниң үезинде эргежок чугула хемчеглерни алыры база хоржок болгулаар.

Моон ужурунда уругларның чайгы дыштанылгазының ырак мурнунда, харын-даа ай бурунгаар педиатр эмчиге уругларын шинчидер болза эки деп ада-иелерге сүмелеп турар. Бир эвес эмчи кандыг-бир хоочу аарыг барын тып аптар болза, ону чайладыры-биле дораан эмнеп эгелээр. Ынчангаш ол хемчеглерни ыяап алза эки. Сөөлүнде барып он-он хонукта эмчиге чыдарының орнунга, уруглар чайын эмчиге шинчидери-биле каш шак иштинде маңнаптар болза, харын оларның боттарынга эки болгай.

Стоматолог эмчиге база барыңар. Аарыг диштер кадыктарынга аажок халдавырлыг болур болгаш уруг-дарыга ол аажок халалыг. А пионер лагеринге стоматолог эмчи кезээде турбас болгай.

Бир эвес уруу халдавырлыг аарыглыг кижиниң чанынга чоруп турган болза, ол дугайын эмчиге дораан дыңнадыр херек, ынчангаш уругну пионер лагеринге чорудуп болур бе азы дараазында сезонда чоруур кылдыр соңгаарладыр бе дээрзин эмчи шиитпирлээр апаар.

Пионер лагериниң эмнелге ажылдакчыларынга уругнуң бодунуң байдалын база чугаалагылап бээр, чижээлээрге, хүнге дөгеленирге кандыг уругул суг дээн ышкаш. Чем чиий албас таварылга база турар. Уругнуң бажының мээзи шимчеп азы хол-будунга бертиипглер-даа ооң мурнунда болуп турган магатчок. Турисчи походтар, оюннар, спортчу маргылдаалар кылырынга ол чүүлдерни база барымдаалап көөр апаар. Бир эвес уруг хоочурап, кулаа шаашкактай берген болза, сугга эштириниң мурнунда кулаанче хөвеңден суп ал азы резина бөртчүгештен кедип ал деп аңаа сагындырар апаар. Чамдыкта уруглар аажок кылыктыг-даа болгулаар, чижээлээрге, дүне удуп чыда ичелептер болгулаар. Чамдык ада-иелер уругнуң пионер лагеринге баарынга моондак болу бээр магатчок дээш, уругларның ындыг чүүлдерин чажырыптар таварылга база турар, ону черле ынчап болбас.

Уруглар боттарының четпес чүүлдериниң дугайында ыядыр, ону чугаалаптар болза кижини кыжырып бээр деп коргар чүүлдер-даа турар, ынчаарга ындыг коргар чорук уругнуң дыжынга хоралыг болур. Ындыг төлээде, ынчап барган уруг дугайында нервопотолог эмчи-биле сүмележир ужурлуг. Бир эвес эмнээшкин эки түңнел бербес болза, угаан-бодал талазы-биле хөй ундараашкын таварыштырбас төлээде, уругну аалынга арттырып алыр болза чогуур.

Ада-иелер чамдыкта уругларының сактыышкалын база уттуптар болгулаар. Чижээ, уругну чедер черинге чедирип кааш мырыңай-ла чорууР чыгап келгенде, чай анны бергеш-ле сеңээ кээп ужуражыр бис деп каар. Ооң соонда ол уруг кажан-на келир ирги деп, манагзынып хилиинчектенир, үргүлчү-ле орукче көрүп, чүү кижилер кел чорууруун хайгаараар, оюн тоглаага-даа киришпес, чем шоолуг чивестей бээр, удууру база багай болур.

Ада-иелер ол бүгүнү шуптузун барымдаалап көөр херек. Ындыг чүүлдер уругнуң эки дыштанып алырынга багай салдарлыг дээрзин билир херек!

Кажаа ажылдыр уругларга «белектер» бээр чүүлдер кандыг дээр силер? Ол дээрге чамдыкта чугдунмаан кат-чимис, ногаа аймаа, өске-даа чүүлдер болгулаар. Чамдыкта аъш-чемин чаңгыс удаа чиптеринден хөйнү бергилеп каар, төтпээн чемин уруглар шыгжап алыр болгай, а ол шыгжаан чем чайын дораанна үрелир, чыдыыр, оортан ижип, шөйүнду аарыглары тыптып болур.

Уругну пионер лагеринче үдеп чорудуп тургаш, агаар-бойдустуң өскерилиринге хамаарыштыр ооң хептерин таарыштыр суп берген-дир силер бе, ону база хынаңар. Чаашкын чаап болур, соой-даа бээр болгай. Походтар кылырынга хеп база бир янзы болур болгай. Адактың сөөлүнде, уругнуң лагерьге кайы хире дыштанып алганын чүнү барымдаалап тодаргайлаарыл?

Чамдык ада-иелер маңаа чүгле деңзизиниң немешкенин көөр болгулаар. Ол база-ла чугула харын. Ынчалза-даа ол чорук уруг бүрүзүнүң бодунуң онза байдалындан хамааржыр. Ылаңгыя хөлүн эрттир семис уруглар харын арып-даа алыр болза эки.

24 хонук иштинде дыштанылга үезинде деңзи талазы-биле эң эки немелде оолдарга 400—500 грамм, уругларга — 1 кг чедир болур болза, экизи ол болур. Ынчаарга эңне кол чүве — дыштанылганың түңнелинде уругларның хөөнүнүң сергээ, хөй солун чүүлдерни көрүп, билип алганы, кадыының чаагайы, хүнге шырайларының хүрере бергени, карактарының өөрүшкүлүг болу бээри болур. Дыштанган уруг шынап-ла ындыг болуп, чанып келгеш, чугаалаар чүүлдери-даа хөй болур болза ол ёзулуг эки дыштанган-дыр деп бүзүреп болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

ИЮНЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 10, «Аладдинниң хуулгаазын лампазы» 12, 2, «Бистиң таныштарывыс» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 10, 12, 2, «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 4, 5.40, 7.20, «Марс», «Бистиң эрага чедир миллион чыл бурунгаар» 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чкалов» 3, «Аргажоктан баар селгүүстээшкин» 5, 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00567